ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1878

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας Ὁδὸς Σταδίου, 6

1878

Ἀριθ. 115 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 8. | 12 Μαρτίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ Θ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ

Παραθέτοντες τὴν πανομοιότυπον ὑπογραφὴν τοῦ ἀοιδίμου Θ. Φαρμακίδου ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ὅσα ἐν ὀλίγοις μὲν ἀλλὰ ἐμφαντικὰ ἔγραψέ ποτέ τις περὶ αὐτοῦ· «Ἀγωνιστὴς ἐλέγετο, διηγεῖται πού ὁ κ. Ν. Δραγούμης, ὁ προθύμως, ἀπροσπασίστως καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπηρετῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀγογγύστως ὑποβάλλων ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν κακουχίαν, ὁ πεινῶν, ὁ γυμνητεύων, ὁ εἰς ὄρη καὶ σπήλαια περιπλανώμενος, ὁ φειδόμενος τῶν δημοσίων, ὁ μὴ ἀποβλέπων εἰς τίτλους, βαθμοὺς, παράσημα ἢ ἄλλας τιμὰς, ὁ δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν εὐπαθείᾳ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅμως προτιμῶν νὰ δεινοπαθῇ ἐν αὐτῇ, ἑνὶ λόγῳ ὁ τιθέμενος ὑπεράνω τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὸ κοινὸν καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ πατρίδος. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Φαρμακίδης ὅστις, μεταβὰς τῷ 1824 εἰς Κέρκυραν κατ' ἐπίμονον αἴτησιν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημίας ὅπως διδάξῃ θεολογίαν, δὲν ἐβράδυνεν εἰ καὶ πενέστατος νὰ παραιτηθῇ καὶ μισθὸν καὶ ἀναπαύσεις καὶ ἐπανελθὼν νὰ συνταλαιπωρηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. «Διὰ νὰ κάμω τὰ ἔξοδά μου, ἐπέστελλε πρός τινα τῶν φίλων αὐτοῦ μηνὶ Ἰουνίῳ 1825, ἠναγκάσθην νὰ βάλω ἐνέχυρον τὰ βιβλία μου, τὰ ὁποῖα, ἂν εἰς τὴν διορίαν δὲν ἠμπορέσω νὰ πληρώσω, θέλουσι πωληθῇ καὶ τὸ ὁποῖον μὲ λυπεῖ. Ὑπομονή! Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ὑποφέρω καὶ ἄλλα λυπηρότερα. Ἠμποροῦσα νὰ καθίσω ἐδῶ καὶ ἐπὶ ζωῆς μου νὰ λαμβάνω τὰ ἑξήκοντα τάλληρα κατὰ μῆνα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσα νὰ εἶμαι χωρισμένος, καὶ μὲ τὴν ψυχήν μου μὲν νὰ εἶμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸ σῶμα δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ νὰ ἀνησυχῶ ἀδιακόπως, ὑπάγω ὅπου χρεωστεῖ πᾶς Ἕλλην νὰ ὑπάγῃ.» Τοιαῦτα ἐσκέπτοντο καὶ τοιαῦτα ἔπραττον οἱ ἀληθεῖς ἀγωνισταί. Πολλοὶ τούτων ὑπάρξαντες εὔποροι ἢ καὶ πλούσιοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀπέθανον πένητες μετ' αὐτὸν, ἴσως δὲ πένητες θὰ καταλύσωσι τὸν βίον οἱ εὐάριθμοι ἐπιζῶντες.»

**

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΦΩΤΙΣΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Prévost-Paradol.]

Τὸ ἔθνος σύγκειται ἐκ πλήθους μεγάλης ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον συνηνωμένων καὶ εἰς κοινὸν μέλλον ἀφωσιωμένων, ἐν τῇ γεωργίᾳ δὲ, ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐκζητούντων τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τούτου, τοῦ πρὸς τὴν γῆν κύπτοντος, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι εἰθισμένου, κατεγοητευμένου ἐξ εὐημερίας ἐσκεῖ ἐπικαίρου, μικρός τις ἀριθμὸς ἀνθρώπων, εὐτυχησάντων νὰ ἔχωσιν ἀρκοῦσαν ἄνεσιν, ὅπως ὦσιν ὄντως ἄνθρωποι, γινώσκει καὶ ἄλλας ἢ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, εὐημερίαν διάφορον τῆς παρὰ τοῦ πλήθους φθονουμένης, πόθους καὶ ἡδονὰς, παρὰ τούτῳ ἀγνώστους.

Παρὰ τῇ ἐπιλέκτῳ φυλῇ ταύτῃ, αἱ λέξεις τῆς δικαιοσύνης, τῆς προόδου, τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, σημαίνουσί τι. Ἵνα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εὐδαιμονῶσι, δὲν ἀρκεῖ αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται τὰ ἐργοστάσια καὶ ὁ καιρὸς νὰ ἦναι εὐμενὴς εἰς τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· δὲν κομπάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἐὰν μέγας ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ὁμογλώσσων αὐτοῖς, ἐφόνευσε μέγαν ἀριθμὸν ἀλλογλώσσων· ἐπὶ τέλει δὲν κρίνουσιν, ὅτι εἰσὶν ἐλεύθεροι, διότι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ν' ἀγοράζωσι καὶ νὰ πωλῶσι, νὰ γελῶσι καὶ νὰ μεθύσκωνται. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν ὁ παράδειξος βίος ἐσκεῖ ἐγένετο σκάνδαλον τοῖς ἀγροίκοις, ἀπαρτίζουσι τὸν περιωρισμένον κόσμον αὐτὸν, τὸν καλούμενον *πεφωτισμένην τάξιν τοῦ ἔθνους*.

Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι στενὸς ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ πλήρης αἴγλης καὶ φωτὸς, ὁ μόνος ἂν δύνανται νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἅπαξ αὐτὸν γνωρίσαντες. Ἐν τούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ, ἡ ἀνθρωπότης σύναιδεν ἑαυτὴν, κατοπτρίζεται καὶ θαυμάζει ἑαυτὴν ἀκμάζουσαν, καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ καλλονῇ αὐτῆς. Ἡ πτέρις εἶναι φυτὸν ἕρπον ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀμερικῇ φύεται εἰς δένδρον μέγα. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πανταχοῦ καταδεδικασμένον εἰς σκληρὰ ἔργα, καὶ περικεκλεισμένον ἐν ὑλικαῖς ἀπολαύσεσι, παραμεμορφωμένον ἐν τῷ σώματι καὶ ἠκρωτηριασμένον τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ἀναπτύσσεται τέλος ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ τούτῳ, προ-

κόπτει, αὔξεται, καὶ ὡριμάζον, ἀνθεῖ ἐν ἀπαραβλήτῳ μεγαλοπρεπείᾳ. Πᾶν ὅ,τι ἀλλαχοῦ κεῖται ἐν σπέρματι καὶ πρὸς ἄνθησιν φαίνεται προσδοκῶν οὐρανὸν ἐπιεικέστερον, ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκχύνεται εἰς πολυτελῆ γονιμότητα. Ἐν τούτῳ μόνῳ ὁ ἔρως φέρει τὴν λεπτότητα αὐτοῦ, ἡ ποίησις ὅλην τὴν ἡδύτητα, καὶ ἡ ἐπιστήμη περιβέβληται πᾶσαν τὴν τόλμην αὐτῆς· ἐν τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ζῇ ζωὴν πλήρη, γινώσκει τὸν πυθμένα τῆς κύλικος, ἐν ᾗ ὁ ἀγροῖκος μόλις ὑγραίνει τὰ χείλη, ἐν ᾗ ἀντλεῖ, ἐν μέσῳ ἀφάτου ἡδονῆς καὶ ὀδυνῶν οὐρανίων, τὰς ἀπείρους μορφὰς τοῦ πάθους καὶ τὰς ἀπείρους μορφὰς τῆς ἰδέας.

Ὁσοι εἰσὶν ἄρά γε οἱ κατὰ βαθμὸν διάφορον καὶ ἐν ταῖς ποικίλαις τάξεσιν, εἰς ἃς ἔταξεν αὐτοὺς ἡ τύχη, γινώσκοντες τὴν ζωὴν αὐτὴν τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ εὐχαριστούμενοι εἰς μόνην τὴν ζωὴν τοῦ σώματος; Ὀλίγιστοι, καὶ πρὸ παντός, ἥττονες ἢ ὅσους αὐτοὶ οὗτοι ὑποθέτουσιν. Ἡ αἰγλήεσσα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀμάθειαν τοῦ πλήθους πλανωμένη φιλολογία, ἡ ὑπὲρ τὴν κτηνώδη ἀδιαφορίαν τῶν ἀγροίκων ἀνελισσομένη ἐπιθυμία τῶν ἀνωτέρων καὶ λεπτοφυῶν πραγμάτων, παρὰ τῷ σοφῷ εἰσίν, ὡς τὰ ἀνάκτορα τῶν μύθων, εὕθρυπτα θαυματουργήματα. Ἐσκέφθη τις ἐνίοτε, περιπλανώμενος εἰς μεγαλόπολιν, τί ἤθελε συμβῇ, ἐὰν ἡ ποικιλοτρόπως ἐν αὐτῇ τιθασευμένη καὶ νεναρκωμένη φύσις αἰφνης ἀνελάβανε τὸ κράτος αὐτῆς, ἐὰν ἡ τυφλὴ ἰσχὺς τῶν πραγμάτων ἀντικαθίστα ἐν μιᾷ στιγμῇ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης, ἐὰν ὁ ποταμὸς ἐρρήγνυε τὰ προχώματά του, ἐὰν τὰ ζῶα, ἀπαθῆ διὰ τῆς τέχνης γινόμενα, ἐξεγείροντο πάντα συγχρόνως κατὰ τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐὰν αἱ ρυπαραὶ τάσεις τῶν ἀξέστων ψυχῶν, αἱ τῷ φόβῳ μόνῳ τῶν νόμων συνεχόμεναι, ἐξηκολούθουν, ἐξορμῶσαι ἀκατάσχετοι, τὸν δρόμον αὐτῶν; Ἐν μέσῳ τῶν ἀτελευτήτων ἐρειπίων τούτων, ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἠθέλομεν ἰδεῖ, ὁποῖα συνθήκη καὶ ὁποῖον πλᾶσμα ἐπικρατεῖ ἐν τῷ θαυμασίῳ μνημείῳ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν, ἐπὶ τίνος ἀβύσσου ἀναπαύεται ἡ λαμπρότης αὕτη, καὶ τῇ συνδρομῇ τίνων ὑποθηκῶν, οὐχ ἧττον ἀκροσφαλῶν ἢ εὐφυῶν, ἡ ὁδηγία τοῦ τυφλοῦ πλήθους ἀφίεται ταῖς μεγίσταις τῶν καρδιῶν καὶ ταῖς εὐγενεστάταις τῶν διανοιῶν.

Ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι, ἡ ἀνεξάλειπτος διάκρισις τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου, διετήρει τὴν δύναμιν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν οἱ πεφωτισμένοι. Ἡ περιφρόνησις, ἡ σκληρότης, ἡ ἐπιμελῶς ὑποτρεφομένη πρόληψις πατροπαραδότου ῥύπου, ἐπέτρεψαν τοῖς ἐλευθέροις ἀνθρώποις, ὑπερκειμένοις τοῦ χειρώνακτος ὄχλου, νὰ θεραπεύωσι τὴν πολιτικήν, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Οὐδεμία ἦτο δυνατὴ διαλλαγὴ τοῦ πλήθους πρὸς τοὺς κυρίους αὐτοῦ. Τὸ πλῆθος ἐδούλευε, καὶ ἐν σιγῇ ἐμόχθει, ἀπομακρυνόμενον ἐπιμελῶς ἀπὸ παντὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξευγενίζοντος, ἐπ' ὤμων φέρον καὶ τρέφον τὴν πεφωτισμένην τάξιν, ὡς ἡ ἐν τῇ γῇ κεκρυμμένη ῥίζα φέρει καὶ τρέφει τὸ ἄνθος. Ἐν τῇ Σπάρτῃ, ἡ πολιτικὴ αὕτη φαίνεται, ἐν ὅλῃ τῇ φοβερᾷ μεγαλειότητι αὐτῆς. Ἀγέλη Εἱλώτων τρέφει διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς τὴν προσφιλῆ τῷ Ἀπόλλωνι φυλήν, ἥτις, ἀπηλαγμένη τῶν ταπεινῶν ἔργων, ἀνευρίσκει καὶ ἀκωλύτως λατρεύει τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ καλλονὴ εἰσὶ προνόμια τῆς φυλῆς ταύτης, προνόμια ἅτινα ἀπαγορεύει τοῖς Εἵλωσι. Τούτους ἐξαχρειοῖ κατ' ἀρέσκειαν, διὰ τῆς θανατώσεως δὲ ἀπαλάσσεται τῶν κατὰ σύμπτωσιν γεννηθέντων ἐν τούτοις ἀνδρείων καὶ ὡραίων. Τὰ μεγαλοπρεπῆ δῶρα ταῦτα, εἰς αἷμα καταδεδικασμένον εἰς τὴν δουλείαν, εἰσὶ τέρατα ἐξαφανιστέα. Ἡ Σπάρτη ἐπανορθοῖ τὰ σφάλματα τῆς φύσεως, ὡς ὁ φρόνιμος κηπουρὸς ἀποκόπτει τοὺς περιττοὺς κλώνους, εἰς οὓς ἀπεπλανήθη ἡ ἰκμὰς τοῦ δένδρου. Οὕτως ἐβίωσεν ἡ ἀνιλεὴς δωρικὴ πόλις, ἠσφαλισμένη καθ' ἑαυτήν, ἐν εἰρήνῃ δὲ ἀπολαύουσα τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δόξης αὐτῆς. Ἔσυρε τοὺς Εἵλωτας αὐτῆς ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης, ὡσεὶ πολεμικὰς μηχανάς, ὑπηρετούσας πάντα ἀγῶνα. Τούτους δὲ τοὺς ἐσχάτους τῶν δούλων ἤγαγεν ἐπὶ σφαγὴν πρὸς εἰρωνείαν ἐν Πλαταιαῖς, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἠπιώτερος νοῦς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, αἱ νέαι ἰδέαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, αἱ εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύσασαι, δὲν ἐπιτρέπουσι πλέον ἄλλην σχέσιν τοῦ πλήθους ἢ τὴν σχέσιν συμμαχίας σιωπηρᾶς καὶ ὑποταγῆς ἐθελουσίου. Κατὰ πλᾶσμα συμβατικόν, ὁ λαὸς φαίνεται μὲν ὁμιλῶν ἢ προσφερόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ, μεγαλοπρεπῶς ἢ μεγαλοφυῶς, ἀλλὰ πράγματι κύπτει εἰς τὴν ὤθησιν νοήμονος τάξεως λογάδων. Ὀλίγοί τινες ἄνθρωποι, σκεπτόμενοι, ὁλόκληρον ἓν ἔθνος παριστῶσιν ἐνεργοῦν, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο ἐσκέπτετο. Ὀλίγοί τινες ἄνθρωποι, αἰσθανόμενοι καὶ ἀγαπῶντες τὸ μέγα καὶ τὸ καλόν, φέρονται οὕτως, ὥστε ἓν ἔθνος ὁλόκληρον νὰ προσφέρηται ὁμοίως, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔρωτος. Τοιοῦτον τὸ θαυμάσιον τεχνούργημα τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ. Τόσην δὲ κέκτηται ἰσχύν, ὥστε ἀπατᾷ καὶ σαγηνεύει τοὺς σοφωτάτους αὐτούς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ λογάδες οὗτοι, οἱ τοιούτῳ τρόπῳ ὁδηγοῦντες τοὺς λαούς, διὰ πλάσματος ἀδικκόπου, μεθύσκονται ἐκ τοῦ κατορθώματος αὐτῶν, καὶ μωρῶς φαντάζονται, ὅτι ἀκολουθοῦσιν ἢ συνοδεύουσιν ἐκείνους, οὓς πράγματι αὐτοὶ ὁδηγοῦσιν. Ὡραῖαί εἰσιν αἱ ἡμέραι αὗται τῆς ἀπάτης, ἐν αἷς ἀποδίδει τις εἰς τὰ πλήθη τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ὑφ' ὧν ἐμφορεῖται, ἐν αἷς, περιπτύσσων τις φάσμα, ὑπερήφανος λέγει: Ὁ μέγας λαός! τὸ μέγα ἔθνος! Ἀλλ' αἱ ἡμέραι αὗται ἀντιπαρέρχονται.

Ὄντως ὑφίσταται, καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων προκύπτουσα, ἀκατάβλητός τις ἀντίθεσις τοῦ πλήθους πρὸς τὴν πεφωτισμένην τάξιν. Ἡ τάξις αὕτη, μόνον διαρκῶς καταστρατηγουμένη τὸν πολὺν τῶν ἀνθρώπων ὅμιλον, παρασύρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν θήραν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν κέκτηνται ἀξίαν. Ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης ἐξεγείρεται λαός τις, μόνον ὅταν τις ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς εὐημερίας του· ὅτε δέ, νικήσαντα, ἐπαινεῖ τις αὐτόν, ὅτι ἀφωσιώθη ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ἔκπληκτος ἀνακαλύπτει, ὅτι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν δὲν ἔχουσιν αἱ λέξεις αὗται παρὰ τούτῳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅτι δέ, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὸν παρορμῶντα αὐτόν, τὸν ἠκολούθει, μόνον ὅπως ἀπολαύσῃ ὅ,τι οὗτος δὲν δύναται νὰ τῷ δώσῃ. Τοιαῦται πλάναι καθιστῶσι τὰ πλήθη δύσπιστα, οὕτω δὲ δύσκολος ἀποβαίνει ἡ ὁδηγία αὐτῶν, καὶ βραδεῖα ἡ ἐργασία ὅπως πεισθῶσι. Δὲν ἀργεῖ τὸ πλῆθος νὰ διίδῃ, ὅτι ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἀγαθῶν, ἀλλοτρίων αὐτῷ· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' αὐτῆς καταῤῥίπτεται τὸ πλᾶσμα, τὸ συνέχον τὸ κράτος τῆς διανοίας.

Οὕτω διαλύουσα βαθμηδὸν τὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπιῤῥοὴν αὐτῆς, ἡ πεφωτισμένη τάξις δὲν καταλείπει οὔτε τὸν πρὸς νεωτερισμοὺς ἔρωτα αὐτῆς, οὔτε τὴν πρὸς τὸ ἡγεῖσθαι ἕξιν. Ὡσεὶ νεαρὰ βασίλισσα, ἀποβάλλει μὲν τὸ κράτος καὶ τὰ πλούτη αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεμίαν τῶν ἰδιοτροπιῶν της. Καὶ πῶς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, καλλιεργουμένη διὰ τῆς σπουδῆς, δύναται ν' ἀπαρνηθῇ τὴν γόνιμον καὶ λαμπρὰν δραστικότητα, ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ αὐτῆς; Πῶς δύναται νὰ συναινέσῃ, ὅπως βασιλεύῃ, ἐν μόνῳ τῷ κόσμῳ τῶν χιμαιρῶν, καὶ μὴ μεταμορφώνῃ κατ' ἀρέσκειαν τὴν πραγματικότητα; Οἱ μεγάλοι νόες δύνανταί ποτε νὰ παύσωσι διορῶντες τὸ κρεῖττον, αἱ δ' εὐγενεῖς ψυχαὶ σπεύδουσαι πρὸς αὐτό; Οὕτω δὲ, ἐνῷ ἡ κόπωσις τοῦ πλήθους αὐξάνεται, κατὰ λόγον τῶν παραγνωριζομένων συμφερόντων του καὶ τῆς διαταρασσομένης ἡσυχίας του, ἡ δραστηριότης τῆς πεφωτισμένης τάξεως, ἀκατασχέτου ἐν τοῖς πόθοις, καὶ ἐσαεὶ μεταβαλλομένης ἐν ταῖς ἰδέαις, καθ' ἑκάστην προσέρχεται ἱκετεύουσα τὴν ἀδιαφορίαν αὐτὴν καὶ ὑποκεντῶσα τὴν χαύνωσιν αὐτήν. Ἐντεῦθεν ἡ ἐν τῷ πλήθει ὀσημέραι αὔξουσα ἀπογοήτευσις καὶ ἡ σιγηλὴ ὀργὴ αὐτοῦ. Τὸ θλιβερὸν θέαμα τοῦτο δικαιοῖ πως ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ ὅλου τινος ἔθνους ὡσεὶ περὶ σώματος, ὑπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας ἐξαντλουμένου καὶ τηκομένου: ἡ λεπὶς τοῦ ξίφους κατέστρεψε τὸν κολεόν.

Ὅπως προκύψῃ ὠφέλεια ἐκ τῆς δυσαρεσκείας ταύτης τοῦ λαοῦ, ὅπως καταστῇ καὶ οὗτος τύραννος, ὅπως ἐκσπάσῃ ἀπὸ τῆς πεφωτισμένης τάξεως τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως τῇ ἐπιβάλῃ σιγὴν καὶ τὴν καταῤῥίψῃ εἰς ἄφωνον δουλείαν, χρειάζεται εἷς ἄνθρωπος ἡ μία εὐκαιρία· εἷς ἄνθρωπος, προσφέρων τὴν φιλοδοξίαν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θελήσεως τοῦ πλήθους· μία εὐκαιρία, συντάσσουσα τὴν δύναμιν τῷ δεσποτικῷ ἔρωτι τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀναπαύσεως. Ὑπῆρξαν αἰῶνες, καὶ χῶραι, ἐν αἷς ἤρκεσαν ἢ εἷς θεατρικὸς ἥρως, ἤ τινες ἄνθρωποι φαυλόβιοι, ὅπως κατορθώσωσι τὴν τοιαύτην μεταβολήν, καὶ καρατομήσωσιν ἓν ὅλον ἔθνος. Τὸ πλῆθος, ὅταν διώκῃ αὐθέντην ἢ ἀντιπρόσωπον οἱονδήποτε τῆς μωρίας καὶ τοῦ μίσους αὐτοῦ, δὲν εἶναι δύστροπον, ὅπως δὲ τὸν ἀνεύρῃ ἀνακυκᾷ ἐπίσης τὰ καθαρὰ καὶ τὰ ἀκάθαρτα μέρη, ὡς ὁ πραιτωριανός, ἀνασηκώσας τὸ παραπέτασμα τοῦ μυχοῦ κοιτῶνος, ἀνεκάλυψεν ἕνα αὐτοκράτορα.

Ὅτε δὲ τὸ ἔργον τῆς ὑποδουλώσεως συνετελέσθη οὕτω, τὸ πλῆθος καταλείπει τῷ ἀντιπροσώπῳ αὐτοῦ τὴν μέριμναν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ, καὶ ὑποστηρίζει αὐτὸν μέχρι ἐσχάτων, ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, διὰ τῆς σιωπηρᾶς ἐπιδοκιμασίας αὐτοῦ ἢ διὰ τῶν χειροκροτημάτων του, καὶ ἄδικος εἰς ὑπερβολὴν ἂν ἦναι, καὶ ἀπόρεστος ἂν ἀναδείκνυται ὅπως χύνῃ τὸ εὐγενέστατον αἷμα. Τίς δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς πεφωτισμένης τάξεως, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς σιωπῆς; Νὰ καταβιβρώσκῃ τὴν καρδίαν της, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, καὶ νὰ ἀλυσοδέσῃ τὴν διάνοιάν της, νὰ σιωπᾷ, διότι τοιαύτη ἡ θέλησις τῶν μὴ ἱκανῶν νὰ ὁμιλῶσι, νὰ ὑπηρετῇ μετὰ νοημοσύνης, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἐλεεινότητος νὰ αἰσθάνηται τὴν ἰδίαν αὐτῆς διάνοιαν μαραινομένην, ἐλλείψει ἀσκήσεως, ταπεινουμένην, ἐλλείψει χώρου, καὶ βαθμηδὸν προσοικειουμένην τῇ δουλείᾳ, τοιαῦται αἱ σκληραὶ ὀδύναι, ἃς τὴν πεφωτισμένην τάξιν καταδικάζουσι ν' ἀποτίῃ τὸ ἀσταθὲς τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ ἡ γενναιόφρων ὁρμὴ τῶν κινήσεών της. Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ πλῆθος, καταγοητευόμενον, βλέπει τὴν ἐργασίαν ἧττον ταρασσομένην, τὰς ἀγορὰς αὐτοῦ εὐδαιμονεστέρας, τὰς γαίας του γονιμωτέρας, ἐπιχαίρει δέ, ὅτι ὑπεχρέωσε τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ νὰ σιγῶσι καὶ νὰ μένωσιν ἐν ἀδρανείᾳ. Καὶ ὁ τοιοῦτος λαός, ὁ μὴ ἀντιπροσωπεύων πλέον ἄλλο τι ἢ τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἀποβαλὼν ἐθελουσίως τὸ στέμμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων πλέον θέσιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, πιστεύει, ὅτι εἶναι εὐτυχὴς, καὶ καυχᾶται ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ!

Τί ποιητέον ἐν τούτοις; Πρέπει ν' ἀποζητῶμεν τὴν Σπάρτην καὶ τὴν σώτειραν αὐτῆς

αὐστηρότητα, δι' ἧς ἐπὶ ἑπτακόσια ἔτη συνέσχε τὸ πλῆθος, ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, καὶ ἠσφάλισε τῇ διανοίᾳ τὴν ὑπεροχήν; Μὴ ἐξέλθωμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διάγωμεν, ὡς φίλοι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, μὴ ζηλεύωμεν τὴν τυραννικὴν ἐλευθερίαν τῶν καταπιεστῶν, μὴ δίδωμεν τὴν δουλείαν φάρμακον τῇ δουλείᾳ· φυλάξωμεν δὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τὰς γενναίας ἰδέας τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες τὸ ἀγνῶμον πλῆθος τοῦτο ἐκάλεσαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Μὴ σπουδάζωμεν λοιπὸν νὰ ὑποδουλώσωμεν τοὺς κυρίους ἡμῶν, ἐργασθῶμεν δὲ μᾶλλον, ὅπερ οὐχ ἧττον δύσκολος ἐπιβολή, ἵνα καταστήσωμεν αὐτοὺς τοὐλάχιστον ἀξίους νὰ ὦσιν ἴσοι πρὸς ἡμᾶς. Οἱ Εἵλωτες ἐκυρίευσαν τὴν Λακεδαίμονα· ἂς καταστῶσι Λακεδαιμόνιοι, καὶ θὰ δικαιωθῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαρκῶς ἐξεδικήθημεν. *

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 116.

Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ νήσῳ Φακαάφῳ λέγεται ὡς ἑξῆς: Γυνή τις γραῖα οἰκοῦσα ἐντὸς τῶν ὑποχθονίων εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὸ πῦρ παρ' ἑαυτῇ. Ταλάγκης δὲ, ὁ Προμηθεὺς, κατελθὼν ἐζήτει παρ' αὐτῆς μέρος τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ γραῖα ἠρνεῖτο. Ὁ Ταλάγκης τότε καταφυγὼν εἰς τὴν ἀπειλὴν, ὅτι θὰ φονεύσῃ αὐτὴν, κατορθοῖ νὰ λάβῃ μέρος τοῦ πυρὸς, συγχρόνως δὲ διδάσκεται παρὰ τῆς γραίας ποῖοι ἰχθῦς μαγειρεύονται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ ποῖοι τρώγονται ὠμοί. «Ἔκτοτε, λέγει ὁ μῦθος, ἤρξατο ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμαγειρεύοντο αἱ τροφαί.»

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς μαγειρικῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ὁ μῦθος οὗτος τῶν οἰκούντων τὴν Νοτίαν Θάλασσαν ὀρθῶς ἀποδίδει εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ πυρὸς, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐκθέσωμεν τὰ δύο εἴδη τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν διὰ τοῦ πυρὸς, δηλαδὴ τὴν *φρύξιν* ἢ *ὄπτησιν* αὐτῶν καὶ τὸν *βρασμὸν* ἢ τὴν *ζέσιν*.

Πρὸς βρασμὸν ἀπαιτοῦνται ἀγγεῖα ἐν οἷς βράζομεν. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ὅμως εἶνε ὀψιαιτάτη ἐφεύρεσις· ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι ἀρχαιοτέρα καὶ ἀρχικὴ μέθοδος εἶνε ἡ ἁπλῆ φρύξις ἢ ὄπτησις τοῦ κρέατος, δηλ. ἡ θέρμανσις αὐτοῦ καὶ μαλάκυνσις ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἢ ὑπὲρ αὐτὸ ἄνευ ἀγγείων. Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ἀπολιτίστων τινῶν εἰσέτι ἀνθρωπίνων φύλων, π.χ. τῶν Αὐστραλιανῶν, τῶν κατοίκων τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς, ἄλλων τινῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς φύλων καὶ τῶν Βοσμανῶν τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἠγνόουν ὅλως τὸν βρασμὸν καὶ τὴν ἕψησιν, ἐστεροῦντο δ' ὅλως καὶ τῶν σκευῶν πρὸς τοῦτο, ὅταν κατὰ πρῶτον ἐγνώρισαν αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ Λιχτενστάϊν δὲ διηγεῖται περὶ τῶν Βοσμανῶν, ὅτι ἔθετον ἐπί τινας στιγμὰς τεμάχια κρέατος ἀμέσως ἐπὶ τῆς διαπύρου τέφρας, οὕτω δὲ πεπασμένα ὑπὸ τέφρας καὶ αἵματος πεπηγότος, ἡμίκαυστα καὶ ἡμίεφθα, ἁπλήστως κατεβίβρωσκον. Μείζονα πρόοδον βλέπομεν παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς, οἵτινες ἐνεπήγνυον τὰ τεμάχια τοῦ κρέατος ἐπὶ ῥάβδων καὶ θέτοντες αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὤπτων. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἶχον οὗτοι ἐφεύρει καὶ τὸ πρωτότογονον εἶδος τοῦ ὀβελοῦ. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀτελέστατα εἴδη τοῦ ὀπτᾶν παρήχθησαν *ἀμέσως* μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πυρός· πιθανῶς τυχαία τις οἰαδήποτε εὐτυχὴς σύμπτωσις ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον, ὅτι κρέας θερμαινόμενον διὰ τοῦ πυρὸς γίνεται μαλακώτερον καὶ εὐγευστότερον, ἐκ τούτου δὲ ἤρξατο ἔπειτα καὶ ἡ σκόπιμος ὄπτησις.

Ἐκ τῆς ὑπεράνω τοῦ πυρὸς ὀπτήσεως διὰ τοῦ ὀβελοῦ ἀνεπτύχθη καὶ *τρίτη μέθοδος*, τὸ καλούμενον *ὀπτοκάπνισμα*. Ὅταν ἤτοι τεθῇ κρέας ὑπεράνω μετρίου πυρὸς, ὀπτᾶται συγχρόνως καὶ καπνίζεται, δύναται δὲ τότε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τροπικοῖς. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ βορείᾳ καὶ νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἐν Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Καμτσάσκᾳ, ἐν Ἀφρικῇ, κατὰ τὸ Ἰνδικὸν Ἀρχιπέλαγος, καὶ εἰς τὰς Πελεβίους νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ ὀπτοκάπνισμα τοῦ κρέατος κατά τινα διάλεκτον τῶν βρασιλιανῶν Ἰνδιάνων καλεῖται *boucan*, οὕτω δὲ οἱ Ἰνδιάνοι ἐκάλουν, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ [illegible] (ἐν ἔτει 1557) δικτυωτόν τι πλέγμα ἐκ ῥάβδων, ξυλίνην δηλ. ἐσχάρκν, κειμένην ἐπὶ τεσσάρων καθέτως ἐν τῇ γῇ ἐμπεπηγμένων πασσάλων, ἐσχισμένων δικρανοειδῶς κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον. Ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἐτίθετο τὸ κρέας, κάτωθεν δ' ἠνάπτετο ἡ πυρὰ πρὸς ὀπτοκάπνισιν. Ἐκ τούτου καὶ οἱ γάλλοι κυνηγοὶ τοῦ Ἁγίου Δομίγγου, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐκλήθησαν *boucaniéros*, βραδύτερον δὲ εἰδικῶς παρὰ τοῖς Ἱσπανοῖς ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ πειραταὶ τοῦ Ὠκεανοῦ.

Ὅτι δὲ τὸ ὀπτοκάπνισμα ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς παλαιτάτοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μέχρι σήμερον διατηρουμένου ἐν χρήσει *καπνίσματος* τοῦ κρέατος, ὅπερ δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ τελειοποιηθεῖσά τις μέθοδος τοῦ ὀπτοκαπνίσματος.

Πέμπτη μέθοδος ὀπτήσεως πολὺ τελειοτέρα τῆς διὰ τοῦ πρωτογόνου ὀβελοῦ καὶ μείζονος ἐκείνης σημασίας, διότι ἐξ αὐτῆς ἐγένετο ἡ μετάβασις εἰς τὸν ἰδίως βρασμὸν, εἶνε ἐκείνη δι' ἧς ὤρυττον λακκίσκον ἐν τῇ γῇ, ὑπεστρώννυον αὐτὸν διὰ φύλλων (π.χ. ἐν τῇ Πολυνησίᾳ), ἔθετον ἐντὸς τὸ κρέας ἢ τὴν φυτικὴν τροφὴν, ἐκάλυπτον τὸν βόθρον ἐκ νέου διὰ χώματος, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἤναπτον πυράν. Ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ ὀπτᾶν τὸ κρέας ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ἐν τοῖς πρωτογόνοις, οὕτως εἰπεῖν, τούτοις κλιβάνοις, ἦτο ἐν χρήσει (ἐξαιρουμένων πολλῶν ἄλλων λαῶν) παρὰ τοῖς ἐκλελοιπόσι νῦν Γκουάγχοις τῶν Καναρίων νήσων καὶ ταῖς Αὐστραλιανοῖς. Ἔτι δὲ καὶ σήμερον μεταχειρίζονται ἐνίοτε τὴν μέθοδον ταύτην ἐν Σαρδηνίᾳ.

Διὰ τοῦ πέμπτου ὅμως τούτου τρόπου τῆς ὀπτήσεως ὠπτᾶτο τὸ κρέας, ὡς εἰκὸς, ἄνω μὲν ἰσχυρότερον, πρὸς τὰ κάτω δὲ ἀσθενέστερον. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐβελτιώθη διὰ τῆς *ἕκτης* μεθόδου, δι' ἧς ἔθετον ἐν αὐτῷ τῷ βόθρῳ, *ὑπὸ* καὶ *ἄνωθεν* τοῦ κρέατος, λίθους διαπύρους, δι' ὧν ἐπετυγχάνετο ἡ ἐξίσου ὄπτησις αὐτοῦ. Ἡ βελτίωσις αὕτη τῆς διὰ *λίθων ὀπτήσεως*, ὅπως ὀνομάζω αὐτὴν, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς νησιώταις τῆς Νοτίας Θαλάσσης, τοῖς Μαγαδασκαρινοῖς, τοῖς βορείοις καὶ νοτίοις Ἀμερικανοῖς, πολλοῖς Αὐστραλιανοῖς, καὶ *σήμερον* δ' ἐνίοτε παρὰ τοῖς Βεδουΐνοις.

Ἐνίοτε ἐν Ἀφρικῇ οἱ αὐτόχθονες καθαίρουσι μεγάλκν τινὰ μυρμηκοιλάν, φονεύουσι τοὺς μύρμηκας, εἶτα δὲ διὰ πυρὸς πυρακτοῦντες τοὺς πηλίνους τοίχους τῆς φωλεᾶς ἐμβάλλουσι μεταξὺ αὐτῶν, ὡς ἐν κλιβάνῳ, τὰς κωλὰς τῶν ῥινοκέρων πρὸς ὄπτησιν. Τοῦτο δὲ εἶνε τυχαῖος τρόπος καὶ οὐχὶ διάφορος κατ' ἀρχὴν τοῦ προπεριγραφέντος, ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι κλίβανοι δὲν εἶνέ τι ἄλλο εἰμὴ οἱ ἔμμονοι οἰκοδομηθέντες «πρωτόγονοι ἔγγειοι κλίβανοι».

Ἡ ἀνάπτυξις λοιπὸν τῆς ὀπτήσεως ἢ φρύξεως διέτρεξεν πέντε βαθμίδας. 1) «Τὴν ὄπτησιν ἐντὸς τῆς τέφρας. 2) Τὴν ὄπτησιν διὰ τῶν πρωτογόνων ὀβελῶν. 3) Τὸ ὀπτοκάπνισμα. 4) Τὴν ὄπτησιν ἐν γηΐνοις κλιβάνοις. 5) Τὴν διὰ λίθων ὄπτησιν.

Μείζονος διαφέροντος τῆς διὰ βραχέων ἰχνογραφείσης ἐνταῦθα ἀναπτύξεως τῆς ὀπτήσεως εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ ἰδίως βρασμοῦ, ἥτις κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς τμήματα θέλει ἐκτυλίξει πρὸ

1. Καὶ οἱ χωρικοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τῆς Στερεᾶς, ὤπτουν πρότερον καὶ ὀπτῶσιν ἐνίοτε καὶ σήμερον τὸ κρέας κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: Σφάζοντες τὸ ζῷον καὶ ἀφαιροῦντες τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ σπλάγχνα περιαλείφουσι τὸ μὴ ἀποδαρὲν δέρμα διὰ πηλοῦ, οὕτω δὲ περικεχρισμένον ῥίπτουσιν ἐν λάκκῳ πρότερον πυρακτωθέντι δι' ἰσχυρᾶς πυρᾶς, ἐπιῤῥίπτοντες δ' ἄνωθεν αὐτοῦ χῶμα ἐπισωρεύουσι καὶ τὴν ἀπομείνασαν ἀνθρακιάν. Μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ὥρας ἐξάγοντες ἀφαιροῦσι μόνον τὸ εὐκαιρέστερον δέρμα μετὰ τοῦ πηλοῦ. Τὰ κάτωθεν κρέας εἶνε ἐντελῶς ἑψημένον ὡς ἐν κλιβάνῳ. Οὕτως ἐπίσης τρώγουσι καὶ οἱ κυνηγοὶ τοὺς σκολόπακας (μπεκάτσας), ἐμβρέχοντες αὐτοὺς μετὰ τῶν πτερῶν ἐν ὕδατι καὶ καταχωνεύοντες ἐν θερμοσποδιᾷ.— Πόθεν ὅμως κατάγεται ἡ καταφανῶς τελειοτέρα αὕτη μέθοδος τῆς ὀπτήσεως; Μὴ συγγενεύουσα οὐδαμῶς μετὰ τῆς κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὀπτήσεως πόσε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τίνων φύλων; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἀφίεται εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ μέλλοντος χρόνου. Σπ. Μ.

ἡμῶν ἀπροσδοκήτους ἀνακαλύψεις καὶ συμπεράσματα.

Ἡ τέχνη τοῦ βράζειν ἐν χύτρᾳ, τόσῳ εὐνόητος τανῦν φαινομένη, εἶνε τὸ ἄκρον μακρᾶς σειρᾶς διαφόρων βαθμῶν ἀναπτύξεως, ἥτις βραδέως καὶ συνεχῶς, ἄνευ ἁλμάτων καὶ σπουδῆς, διὰ μικρῶν παραλλαγῶν βαθμηδὸν τελειοποιουμένη, ἔφθασε τέλος εἰς τὴν τελείαν τοῦ τανῦν ἐν χύτρᾳ βρασμοῦ ἀνάπτυξιν καὶ προὐκάλεσεν ἐκ τούτου τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τέχνης. Τοῦτο δὲ θέλομεν ἰδεῖ εὐθὺς κατωτέρω.

Ὁ βρασμὸς προῆλθεν ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὀπτήσεως, ἣν ἀπεκάλεσα ὄπτησιν ἐν λακκίσκῳ γηΐνῳ. Εἴδομεν δὲ πῶς παρέθετον διαπύρους λίθους πρὸς ὁμοιόβαθμον ὄπτησιν τοῦ κρέατος. Ἐκ τούτου παρήχθη ἡ ἀτελεστέρα μέθοδος τοῦ βρασμοῦ, ἡ διαδεδομένη κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἥτις καλεῖται *βρασμὸς διὰ λίθων* ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ. Πρὸς διασάφησιν δὲ τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ τούτου ἀνακοινῶ ἐνταῦθα τὰς παρατηρήσεις αὐτόπτου παρατηρητοῦ.

Ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ ὑπάρχει φυλόν τι Ἰνδιάνων ὀνομαζόμενον Ἀσσινιβοῖν· ἡ λέξις αὕτη ἰνδιστὶ σημαίνει «οἱ ἕψοντες διὰ λίθων»· οἱ Ἰνδιάνοι λοιπὸν οὗτοι, κατὰ τὸν *Καλτζίνον*, ἐξιδίας παρατηρήσεως περιγράφοντα τὰ ἤθη αὐτῶν, ὀρύσσουσιν ἐν τῇ γῇ λάκκον ἐπιμήκη· ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ πιέζουσιν ἱκανῶς μακρὸν τεμάχιον τοῦ προσφάτως ἀποδαρέντος δέρματος τοῦ βρασθησομένου ζῴου· ἐν τῷ οὕτω δ' ἐνδεδυμένῳ ἔσωθεν καὶ ὑδατοστεγῆ λάκκῳ ἐπιχέουσιν ὕδωρ καὶ ῥίπτουσι τὸ κρέας ἐντός. Ἐπὶ *παρακειμένης* δὲ πυρᾶς πυρακτοῦντες λίθους ῥίπτουσιν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ βόθρου, μέχρις οὗ ἀναβράσῃ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ κρέας ἑψηθῇ. Ἡ ἀκάθαρτος αὕτη μέθοδος εἶνε κατὰ τὸν *Καλτζίνον* «ἀνεπιτηδεία καὶ χρονοτριβής». Ὅταν δὲ οἱ Ἀσσινιβοῖν ἐγνώρισαν παρὰ τῶν Εὐρωπαίων τὰς χύτρας παρῃτήθησαν τῆς μεθόδου ταύτης, ἐξαιρουμένων, ὅπως λέγει ὁ *Καλτζίνος*, «τῶν δημοσίων ἑορτῶν, καθ' ἃς ἀρέσκονται φαίνεται, ὅπως καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας, νὰ διατηρῶσι καὶ διαιωνίζωσι τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα». Μόνον παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς δὲ, τοῖς οἰκοῦσι παρὰ τὸν κάτω Μουράϋ, παρετηρήθη, ὅτι ἀντὶ οὗτοι νὰ ἐπενδύωσι τὸν βόθρον διὰ δέρματος, ἤλειφον αὐτὸν διὰ λάσπης. Τὴν κατωτάτην ταύτην βαθμίδα τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ ἀποκαλῶ πρὸς διάκρισιν *βρασμὸν διὰ λίθων ἔγγειον*.

Ἓν βῆμα περαιτέρω ἐγένετο ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔπαυσαν νὰ ὠρύσσωσι λάκκους πρὸς ἕψησιν τοῦ κρέατος. Ἐκρέμων τότε τὸ δέρμα δίκην ἀγγείου ἀπὸ τῆς ἡνωμένης κορυφῆς τεσσάρων πασσάλων, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἐμπεπηγμένων, ἔθετον ἐντὸς ὕδωρ, κρέας καὶ διαπύρους λίθους, οὕτω δὲ, φειδόμενοι τοῦ κόπου τῆς ὀρύξεως, ἐπεράτουν τα-

χύτερον καὶ τὴν ἔψησιν. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει μεταξὺ τῶν Ἰνδιάνων τοῦ Σιούξ ἢ Δακοτᾶ, οἵτινες εἶνε στενοὶ συγγενεῖς τῶν Ἀσσινιβοίν. Μετεχειρίζοντο δὲ μάλιστα οὗτοι, ὅταν ἐγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, τελειότερόν τινα βαθμὸν ἑψήσεως διὰ λίθων, ὃν ἀναφέρομεν εὐθὺς κατωτέρω, ἀλλὰ διηγοῦντο προσέτι κατὰ παράδοσιν, ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν ἐξήσκουν τὴν διὰ λίθων ἕψησιν. Ὅτι δὲ ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Ὀστιάκοις, τοῖς Ταρανδοκοριάκοις καὶ τοῖς ἀρχαίοις Σκύθαις, ἐξάγεται μετὰ μεγάλης πιθανότητος ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων διηγήσεων.

Ἡ τελειοτάτη μέθοδος τῆς διὰ λίθων ἑψήσεως παρήχθη δις ἑξῆς. Πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἐξ ἀργίλλου ἀγγείων, μετεχειρίζοντο οἱ ἄνθρωποι ὡς τοιαῦτα τὰ κελύφη σικυοειδῶν ἢ πεπονοειδῶν καρπῶν, ὅπως ταῦν καθ' ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ νῦν ἔτι μεταχειρίζονται τὰ *καλαβάσσια* (κελύφη τῶν σικυοειδῶν καρπῶν τοῦ δένδρου Crescentia cujete) ἢ τὰ κελύφη τῶν κοκκοκαρύων ἢ καὶ αὐτὰ τὰ λέπη τῶν εὐμεγέθων ᾠῶν τῶν στρουθοκαμήλων. Βραδύτερον κατεσκευάσθησαν κατὰ μικρὸν κοφινοειδῆ ἀγγεῖα ἐκ ῥιζῶν καὶ εὐκάμπτων κλάδων, τόσῳ στενῶς συνυφασμένων, ὥστε οὐδόλως τὸ ὕδωρ διήρχετο δι' αὐτῶν. Τοιαῦται π.χ. χύτραι ἐκ τῶν ῥιζῶν τῆς ἐλάτης, πυκνῶς πεπλεγμένων, κατεσκευάζοντο πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ὑπό τινων φύλων Ἰνδιάνων τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἔτι καὶ σήμερον δὲ τοιαῦτα ἔχουσιν οἱ Βετσχουάνοι καὶ οἱ Κάφροι τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς. Ὅμοια τέλος σκεύη κατεσκευάζοντο ἐκ συρραπτομένων φλοιῶν δένδρων ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἐκ σπαθῶν φοινίκων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ, ἐκ κεκομμένων καλάμων βαμβούσης ἐν Ἰνδίαις καὶ τῷ Ἰνδικῷ ἀρχιπελάγει, τέλος δὲ ἀπανταχοῦ ἐκ ξύλου κοιλαινομένου ἐν μέσῳ χυτροειδῶς.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βράζηται τὸ κρέας διὰ λίθων ἐν τῷ βόθρῳ ἢ ἐν τῷ δέρματι, προετιμήθησαν τὰ εὐρυχωρότερα καὶ διαρκέστερα ξύλινα ἀγγεῖα, ὅπως ἐν αὐτοῖς ῥίπτωνται οἱ διάπυροι λίθοι. Τὸ ἀνώτατον δὲ τοῦτο εἶδος τῆς ἑψήσεως ἦτο καθ' ἅπαντα τὰ μέρη τῆς γῆς διαδεδομένον, π.χ. ἐν τῇ μεσημβρινῇ παραλίᾳ καὶ καθ' ὅλον τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς βορείας Ἀμερικῆς, παρὰ τοῖς Ἰνδιάνοις καὶ τοῖς Ἐσκιμῶ, καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Καμτσατκιανοῖς, οἵτινες διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν διὰ λίθων ἕψησιν ἐντὸς ξυλίνων σκαφῶν καὶ μετὰ τὴν γνωριμίαν τῶν μεταλλίνων χυτρῶν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, διότι ἐνόμιζον, ὅτι αἱ τροφαὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον μαγειρευόμεναι ἐγίνοντο εὐγευστότεραι. Διὰ λίθων ἔβραζον καὶ οἱ Νεοσεελανδοὶ καὶ πολλοὶ νησιῶται τῆς Πολυνησίας, οἷοι οἱ Ταχιτοί, οἱ Ἀναμούκα, οἱ Χουαχέϊναι, οἱ οἰκοῦντες τὰς νήσους τῆς Μαρκησίας κ.τ.λ. Καὶ οἱ κάτοικοι δὲ τῆς Γαλλίας, κατὰ τὰς εἰκασίας τοῦ *Oscar Peschel*, κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ τάρανδος ἐπλανᾶτο εἰσέτι παρὰ τὰ Πυρηναῖα ὄρη, δηλ. πρὸ πολλῶν αἰώνων, ἔβραζον τὴν τροφὴν αὐτῶν διὰ λίθων, ὅπως εἰκάζομεν ἐκ τῶν εὑρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὸ μέρος Perigord τοῦ διαμερίσματος τῆς Δορδόγνης ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ καλουμένῳ Cro-Magnon. Λείψανα μάλιστα τῆς παναρχαίας ταύτης μεθόδου εὑρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ καὶ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα. Οὕτως ὁ Λιννᾶϊος κατὰ τὴν διάσημον αὐτοῦ λαπλανδικὴν περιήγησιν ἐν ἔτει 1732 παρετήρησεν «ὅτι τὸ φιννικὸν ποτὸν τὸ καλούμενον λούρα ἐν τῇ ἄνω Βουθλανδίᾳ παρασκευάζεται ὅπως πᾶς ζῦθος, ἀλλὰ δὲν βράζεται, διότι ἀντ' αὐτοῦ ῥίπτονται ἐντὸς πεπυρακτωμένοι λίθοι». Ἐν Ἰρλανδίᾳ δ' ἐῤῥίπτοντο ἔτι περὶ τὸ ἔτος 1600 διάπυροι λίθοι πρὸς θέρμανσιν τοῦ γάλακτος. Κατὰ δὲ τὸν Ἐδουάρδον Τυλὸρ ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν περισσοτέρων λίθων, αἵτινες εὑρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ τοὺς τόπους ἔνθα ἦσαν αἱ παναρχαῖαι κατοικίαι, ἐχρησίμευσαν πιθανότατα πρὸς ἕψησιν τροφῶν· ἐκ τούτου δ' ἔλαβον καὶ τὸ ἀσβεστῶδες αὐτῶν περικάλυμμα.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ ἄνω μνησθέντα εἴδη τῆς διὰ λίθων ἑψήσεως ἦσαν κοπιωδέστατα, γεννᾶται ἐνταῦθα ἡ ἀπορία: δὲν ἠδύναντο ἄρά γε τότε οἱ ἄνθρωποι νὰ θέσωσι τὸ κρέας μεθ' ὕδατος ἐντὸς ἀγγείου *ἀμέσως* ὑπεράνω τοῦ πυρός, ὅπως πράττομεν σήμερον; Ἀλλὰ γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα δὲν συνίσταντο ἐξ ἀφλέκτων οὐσιῶν, ἀργίλλου δηλ. εἴτε μετάλλου. Πρὶν ἢ λύσωμεν ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτελέσωμεν τὸ ἑξῆς ἁπλοῦν καὶ διδακτικώτατον πείραμα. Κάμψωμεν πρὸς τὰ ἄνω τὰ χείλη χαρτίου τετραγώνου, σχηματίζοντες εἶδος σκάφης, χύσωμεν ἐντὸς ὕδωρ, εἶτα δὲ θέσωμεν αὐτὸ ὑπεράνω φλογὸς λύχνου. Ἡ φλὸξ περιλείχει τὸν χάρτην χωρὶς νὰ καύσῃ αὐτόν, τὸ δὲ ὕδωρ ἄρχεται βράζον. Ὁμοίως ταῦτὰ συμβαίνουσι καὶ ἂν ἡ χύτρα ἡμῶν εἶνε ἐκ δέρματος. Τέλος δυνάμεθα νὰ βράσωμεν καὶ διὰ κυτίου ἐκ λεπτοῦ ξύλου. Εὐνόητον ὅμως εἶνε, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτά εἰσι βραχυχρόνια καὶ ὅτι δύνανται νὰ διατηρηθῶσι μέχρι βαθμοῦ τινος μόνον, ἰδίως δὲ ὅταν δὲν ἐπιτίθενται ἀμέσως ἐπὶ τῆς φλογός, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θερμότητος τῆς καρυφῆς αὐτῆς ἢ ἄνω τῆς πυρᾶς τῶν ἀνθράκων.

Ἡ πρώτη λοιπὸν πρόοδος, ἡ γενομένη ἀπὸ τῆς διὰ λίθων ἑψήσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἦτο ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἀγγείου ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρός. Τὰ ἀγγεῖα ὅμως ταῦτα ἦσαν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐν χρήσει πρὸς τὸν διὰ λίθων βρασμόν, δηλ. τὸ ἐπὶ τῶν παπσάλων κρεμάμενον

δέρμα τοῦ ζῴου καὶ τὰ ξύλινα ἀγγεῖα. Ὅτι δὲ δὲν διηγοῦμαι ὑμῖν μύθους ἀποδεικνύουσιν αἱ διηγήσεις τῶν περιηγητῶν. Ὁ *Γεώργιος Βούγαραν* ἀναφέρει περὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων Ἑβρίδων ἐν ἔτει 1528 τὰ ἑξῆς: «Οἱ ἄνθρωποι τῶν νήσων τούτων εἰσὶν ὀλιγαρκεῖς, ὅπως οἱ τῶν ἀρχαίων χρόνων, περὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν, τὰ ἐνδύματα καὶ πάντα τὰ οἰκιακὰ σκεύη. Διὰ τῆς θήρας καὶ τῆς ἁλιείας προσπορίζονται τὸ πρὸς τροφὴν αὐτῶν κρέας. Τὸ κρέας δὲ βράζουσι μεθ' ὕδατος *ἐν τῇ κοιλίᾳ ἢ ἐν τῷ δέρματι τοῦ σφαγέντος ζῴου*, ἐνίοτε δὲ μόνον ἐπὶ θήρας τρώγουσιν αὐτὸ ὠμόν, ἐκπιέζοντες τὸ ἐντὸς αὐτοῦ περιεχόμενον αἷμα. Οἱ Ὀστιάκοι τῆς Σιβηρίας ἔβραζον τὸ αἷμα ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ ζῴου. Ταὐτὸ ἔπραττον καὶ οἱ Κοριάκοι, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἀναφέρει περὶ τῶν Σκυθῶν, ὅτι ὅταν δὲν εἶχον λέβητας συνείθιζον νὰ βράζωσι τὸ κρέας ἐν τῇ ἰδίᾳ δορᾷ τοῦ θυσιασθέντος ζῴου.

Παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ὀστιάκοις, οὓς εἴδομεν ἐνταῦθα βράζοντας διὰ τοῦ δέρματος τὸ κρέας, ἀναφέρει ὁ Ὁλλανδὸς πρεσβευτὴς *Ysbrand Ides* ἐν ἔτει 1710, ὅτι εἶδε λέβητας ἐκ συνεῤῥαμμένων δερμάτων βοῶν «ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔβραζον τροφάς, θέτοντες αὐτοὺς ὑπεράνω τῶν διαπύρων ἀνθράκων, οὐχὶ δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς φλογὸς τῆς πυρᾶς». Ὁ *Mackenzie*[1] διηγεῖται περί τινος φύλου Ἰνδιάνων, οἰκοῦντος παρὰ τὰ πετρώδη ὄρη τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἐγγὺς τῷ Εἰρηνικῷ ποταμῷ, ὅτι πρὸς ἕψησιν διὰ λίθων μετεχειρίζοντο κοφίνους πεπλεγμένας ἐκ τῆς ῥίζης τῆς ἐλάτης, «ἀλλ' εἶχον καὶ χύτρας ἐκ φλοιοῦ ἐλάτης, ἃς ἐκρέμων ἐν ἱκανῇ ἀποστάσει ἄνω τοῦ πυρός, ὅπως θερμαίνωνται μὲν, μὴ προσβάλλωνται δὲ ὑπὸ τῶν φλογῶν. *Αἴαν ἐπίπονος ἐργασία*, προσθέτει ἐνταῦθα ὁ *Mugenzie*». Οὕτω βράζονται ταῦν τροφαὶ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ ἐντὸς σπαθῶν φοινίκων. Οἱ κάτοικοι τῆς Σουμάτρας καὶ οἱ Στιένσιοι τῆς Κομβόδγας βράζουσι τὸν ὄρυζαν αὐτῶν ἐντὸς κεκομμένων τεμαχίων βαμβούσης. Εἰς τὰς νήσους τοῦ Ῥαδὰκ βράζουσιν ἐντὸς τῶν κελυφῶν τῶν κοκκοκαρύων, ὅπως καὶ ἐν Ταχιτί, κατὰ τὰς εἰδήσεις τοῦ *Cook*.

Ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν ἀντεῖχον ἐπὶ πολὺ κατὰ τοῦ πυρός. Πῶς λοιπὸν ἠδύναντο νὰ προφυλάξωσιν αὐτὰ τῆς εὐκόλου καύσεως; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἔφερεν εἰς πρόοδον, ἁπλῆν μὲν κατὰ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ πολὺ πρὸς τὴν προτέραν μέθοδον πλησιάζουσαν, ὡς φαίνεται ἡμῖν σήμερον, ἀλλὰ μεγάλην καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συνεπείας αὐτῆς. Ἐὰν ἤλειφον τότε κύκλῳ τὰ καλαθοειδῆ καὶ ξύλινα ἀγγεῖα διὰ πηλοῦ, βεβαίως ἤθελον προφυλάξει ταῦτα ἀπὸ τῆς διαβρωτικῆς τοῦ πυρὸς δυνάμεως· ταύτην λοιπὸν τὴν μικρὰν βελτίωσιν, ἥτις τάχιστα κατ' ἀνάγκην ἤθελε φέρει νέαν τινὰ μέχρι τοῦ νῦν ἄγνωστον τέχνην, ἐπέφερον καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν μαγειρικῶν αὐτῶν σκευῶν. Ἐν ἔτει 1503 ὁ πλοίαρχος *Gonneville* ἀπέπλευσεν ἀπὸ Ὀμφλέρης, πόλεως τῆς Γαλλίας, καὶ προσωρμίσθη εἰς μεσημβρινήν τινα παραλίαν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, πιθανῶς ἐν Βρασιλίᾳ. Ἐκεῖ εὗρε λαόν τινα ἥμερον, ζῶντα ἀπὸ θήρας, ἁλιείας καὶ μικρᾶς τινος γεωργίας. Ὁ πλοίαρχος οὗτος περιγράφει τοὺς ψιαθίνους καὶ δερματίνους αὐτῶν χιτῶνας, εἰκονίζει τὰ διὰ πτερῶν κοσμήματα αὐτῶν, τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, τὰς ψιαθίνους αὐτῶν κλίνας, τὰς κόμας, 30—40 τὸν ἀριθμὸν, τὰς ἐκ πασσάλων καὶ δρυφράκτων ὠκοδομημένας καλύβας καὶ τὰ τοιαῦτα, εἶτα δὲ λέγει: «Τὰ οἰκιακὰ αὐτῶν σκεύη εἰσὶ ξύλινα, καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ χύτραι τοῦ μαγειρείου, αἵτινες εἶνε κεκαλυμμέναι ὅσον τὸ πάχος μεγάλου δακτύλου ὑπὸ ἀργίλλου, κωλυούσης τὸ πῦρ τοῦ νὰ κατακαύσῃ αὐτάς.»

Ὅτι δὲ ἡ διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ πλοιάρχου ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν δὲν εἶνε γεγονὸς μεμονωμένον, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην τῆς μαγειρικῆς τέχνης κατάστασιν, ἀπεδείχθη καὶ διὰ τῶν παλαιῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Πρῶτος δὲ ὁ Γογουὲτ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἀπεφήνατο, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἤχθησαν εἰς εὕρεσιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἀλείφοντες τὰ εὔφλεκτα αὐτῶν ἀγγεῖα δι' ἀργίλλου πρὸς προφύλαξιν, μέχρις οὗ εὗρον ὅτι καὶ μόνη ἡ ἄργιλλος ἤρκει· ἔκτοτε δὲ μόνον διὰ ταύτης ἔπλαττον τ' ἀγγειώδη σκεύη. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπεστηρίχθη διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ *Price*, τοῦ *Squier* καὶ *Davis*, τοῦ πρίγκηπος *Μαξιμιλιανοῦ* ἐκ Neuwied, τοῦ *Klemm* καὶ τοῦ *Carl Ram*. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων προέκυψεν, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀτελῆ βαθμίδα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, οἷα π. χ. καὶ ἐν ἱστορικοῖς ἔτι χρόνοις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν νήσων Φίδσχι ἢ Βίτι τῆς Νοτίου θαλάσσης ὑπὸ τῶν προωδευομένων εἰς τὸν πολιτισμὸν Ἰνδιάνων τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν ἐπλάττοντο τὰ σκεύη διὰ τῆς χειρὸς, οὔτε διὰ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ τόρνου, ἀλλ' ἐμορφοῦντο χριομένης τῆς ἀργίλλου ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν κελυφῶν τῶν καρπῶν ἢ τῶν πεπλεγμένων κοφίνων, ἢ ἀλειφομένης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας· τὰ σκεύη δὲ ταῦτα ἐξηραίνοντο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἥλιον, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐτίθεντο ἐπὶ τοῦ πυρός. Κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις τὰ κελύφη καὶ τὰ ξυλώδη μέρη ἐκαίοντο, ἔμενε δὲ

1. Ὑπαμιμνήσκομεν ἐνταῦθα τὸ καλούμενον παρ' ἡμῖν τσουκάλι τοῦ Νταγκλῆ, ὅστις ἐπὶ ἐπαναστάσεως ἔβραζεν ἐντὸς τοῦ στομάχου τοῦ φονευθέντος ζῴου τὴν τροφήν, καὶ ὅστις, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, ἔτρωγε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ τσουκάλι, ὡς ἐπιδόρπιον.

τὸ ἁπλοῦν πήλινον σκεῦος, φέρον ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ξυλίνου πλέγματος, αἵτινες ἐκύκλουν τὸ ἀγγεῖον ὡς σύμμετρος διακόσμησις. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἔπαυσαν μεταχειριζόμενοι τύπους καλαθίων, ἔπλαττον δὲ τὰ ἀγγεῖα μόνον διὰ τῆς χειρός, ἀπεμιμοῦντο εἰσέτι τὰ ἀρχαῖα κοσμήματα τῶν ξυλίνων πλεγμάτων, χαράσσοντες διὰ τῶν ὀνύχων τῶν δακτύλων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας πλεκτὰς ἐντυπώσεις. Οὕτως ἐξηγοῦνται οἱ πλεκτοὶ καλλωπισμοὶ οἱ ὑπάρχοντες ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ὑδριῶν καὶ σκευῶν. Ὁ *French* μάλιστα, ἀκολουθήσας τὴν μέθοδον ταύτην, κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ σκεύη ὅλως ὅμοια μετὰ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τῶν κοσμημάτων αὐτῶν.

Ἡ σειρὰ λοιπὸν τῆς ἀναπτύξεως τῶν χυτρῶν ἦτο ἡ ἑξῆς: Ἐκ τῶν ἁπλῶν εὐκαύστων κελυφῶν τῶν καρπῶν καὶ τῶν ξυλίνων ἀγγείων μετέβησαν εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλίνων ἀγγείων περιαλειμμένων ὑπὸ ἀργίλλου, εἶτα δὲ ἄνευ τῶν ξύλων διὰ μόνης ἀργίλλου. Τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν ἐμορφοῦντο ἐπὶ τύπων, εἶτα δ' ἐπλάσσοντο καὶ διὰ τῆς χειρὸς μόνον, μέχρις οὗ, ἀνακαλυφθέντος τοῦ τόρνου τῶν ἀγγειοπλαστῶν, εὑρέθη ἐργαλεῖον διευκολύνων τὴν κατασκευὴν τελειοτάτων ἀγγείων.

Ὅπως δ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν μαγειρικήν, αὕτη διέτρεξεν τὰς ἑπομένας ἓξ βαθμίδας: Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς *ὀπτήσεως* εἰς τὴν *ἕψησιν* ἐγένετο διὰ τῆς ἑψήσεως διὰ διαπύρων λίθων ἐν γηΐνοις βόθροις. *Πρώτη* λοιπὸν βαθμὶς τοῦ βρασμοῦ ἦτο ἡ διὰ λίθων πεπυρακτωμένων ἕψησις ἐντὸς βόθρων ὑπενδεδυμένων διὰ τῶν δερμάτων ζώων. *Δευτέρα* βαθμὶς ἦτο ἡ διὰ λίθων ἕψησις ἐν τῷ δέρματι μόνον. *Τρίτη* ἡ διὰ λίθων ἕψησις ἐντὸς ἀγγείων πεπλεγμένων ἐκ κλάδων ἢ ὅλως ξυλίνων. *Τετάρτη* ἡ ἄνευ λίθων ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρός, ἐντὸς τοῦ δέρματος ἢ ἐντὸς τῶν ξυλίνων ἀγγείων. *Πέμπτη* ὁ βρασμὸς ἐντὸς τῶν δι' ἀργίλλου περικεχρισμένων ἀγγείων. *Ἕκτη* δὲ τέλος ἡ ἐντὸς τῶν ἁπλῶν πηλίνων ἀγγείων, εἰς ἣν βραδύτερον προσετέθη ἡ τῶν μεταλλίνων.

Ἡ ἐκτεθεῖσα αὕτη *ἀνάπτυξις τῆς μαγειρικῆς* ἐὰν διαφέρῃ ἡμᾶς ψυχολογικῶς, ὡς ἐπιβεβαιοῦσα τὸν νόμον, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπως καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν σώματα, ἐκπτύσσεται βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἄνευ ἁλμάτων, πάντοτε συνεχόμενον μετὰ τοῦ προηγηθέντος, καὶ διακρινόμενον ἑκάστοτε διὰ μικροτάτων διαφορῶν, καὶ καθ' ὃν ἀπὸ τοῦ ἀτελεστάτου πνευματικοῦ σπέρματος ὑψοῦται τέλος τὸ θαυμάσιον πνευματικὸν ὃν μέχρι τῆς μεγαλοφυΐας· ἔτι δὲ μᾶλλον διαφέρει ἡμᾶς ἐὰν θεωρήσωμεν συντόμως τὸν λοιπὸν δρόμον, ὃν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη διέτρεξε καὶ τὰς συνεπείας, ὧν ἐγένετο πρόξενος.

Ἀφετηρία τῆς ὅλης ἀναπτύξεως τῆς μαγειρικῆς ἦτο ὁ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους βόθρος, ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ μὲν ἁπλῶς ὤπτουν, εἶτα ὤπτουν διὰ λίθων, τέλος δὲ ἔβραζον διὰ λίθων. Τὸ τέλος δὲ τῆς σειρᾶς ταύτης εἶνε τὸ πρῶτον παρασκευασθὲν πήλινον σκεῦος· τὸ σκεῦος ὅμως τοῦτο σχηματίζει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀρχὴν ἄλλης σειρᾶς μεγάλων προόδων. Ἐκ τῶν πρώτων βαναύσων χυτρῶν κατασκευάζονται κατὰ μικρὸν λεπτοφυέστερα ἀγγεῖα, φιάλαι, ὑδρίαι κ.τ.λ. μέχρι τῶν λαμπρῶν ἐκείνων μορφῶν τῶν ἀγγείων, τὰς ὁποίας προήγαγεν ἡ ἀρχαιότης ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης, καὶ τὰς ὁποίας μεθ' ἱκανῆς ἐπιτηδειότητος μιμοῦνται οἱ νεώτεροι χρόνοι. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἔπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου μόνον ἀγγεῖα χρήσιμα πρὸς τὰς ἀμέσους τῆς ζωῆς ἀνάγκας· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, τὴν γενομένην διὰ τῶν ἐπιούσιων ἄρτων, ἡ χεὶρ ἐγίνετο βαθμηδὸν ἐπιτηδειοτέρα, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς εἰθίζετο πλειότερον. Ἐν τῇ φύσει ἔβλεπον νέας μορφάς, δὲν ἠρκοῦντο δὲ νὰ κατασκευάζωσι μόνον χύτρας, ἀλλ' ἔπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου καὶ μορφὰς ζώων καὶ ἀνθρώπων. Οὕτως ἐκ τοῦ χυτρουργοῦ βλέπομεν ἀναπτυσσόμενον τὸν ἀργιλλογλύπτην, ἐκ τούτου δὲ τὸν μαρμαρογλύπτην, ὅστις ἐξήγαγεν ὡς διὰ μαγείας ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης τὰς χαριέσσας ἐκείνας μορφὰς τῶν θεῶν, πρὸ τῶν ὁποίων καὶ σήμερον ἔτι κύπτομεν τὴν κεφαλὴν μετ' εὐσεβοῦς σεβασμοῦ, ὡς πρὸ ἀμιμήτων ἀριστουργημάτων. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε παράδοξον, ἀλλὰ γεγονὸς ἀποδεδειγμένον: *πρώτη* ἀφετηρία τῆς γενέσεως τῶν τελειοτάτων μορφῶν τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ἐξαιρουμένου πλήθους ἄλλων, εἶνε ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἐν τῷ ἐδάφει σκαφεὶς βόθρος. Οὕτως ἡ μαγειρικὴ δὲν κατεπράϋνε μόνον τὴν φυσικὴν πεῖναν, ἀλλὰ συνεβοήθησεν εἰς τὴν πλήρωσιν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον θέαμα ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Παρασκευαζομένου ζώου τινὸς πρὸς μαγειρίαν ἀφῃρεῖτο ἡ δορὰ αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ τὴν δορὰν ταύτην συναρμόσωμεν οὕτως, ὅπως περιεκάλυπτε προτοῦ τὸ σῶμα τοῦ ζώου καὶ πληρώσωμεν δι' οὐσίας τινός, π.χ. χόρτου, ὅπως πράττει π.χ. ὁ ταριχευτὴς κατὰ τὴν ταριχείαν, ἀναπλάττομεν πάλιν τὴν μορφὴν τοῦ ζώου. Ἐὰν δ' ἁπλώσωμεν τὴν δορὰν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς τάμωμεν ἔλασμά τι μετάλλινον, εἶτα δὲ συναρμόσωμεν τὴν μεταλλίνην ταύτην πλάκα, ὅπως τὸ δέρμα τοῦ ζώου κατὰ τὴν ταριχείαν, τότε ἔχομεν ἀπομίμημα τῆς μορφῆς τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται κυρίως διὰ τῆς ἐλαστικότητος τοῦ μετάλλου καὶ ἄνευ παραγεμίσματος. Ὅτι δὲ ὑπῆρξε χρόνος, καθ' ὃν ἡ τέχνη ἀπεμιμεῖτο τὰς μορφὰς τῶν ζώων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν δορῶν αὐτῶν,

ἀποδεικνύουσιν αἱ ἀναμφισβητήτως διὰ τοῦ τρόπου τούτου παραχθεῖσαι ἄκομψοι ἀπομιμήσεις τῶν ζώων, ἐξ ὧν π.χ. τὸ Μουσεῖον τῆς Ἰένης κέκτηται μίαν. Οὕτως οἱ διάφοροι παρεπόμενοι τῇ μαγειρικῇ χειρισμοὶ δίδουσιν ἡμῖν νέαν ἄποψιν εἰς τὴν γένεσιν ἑτέρου κλάδου τῆς τέχνης. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν τότε ἐγένετο καὶ τὸ ϐῆμα πρὸς πλήρωσιν τῆς κοίλης ταύτης ζωϊκῆς μορφῆς ὑπὸ ῥευστοῦ μετάλλου καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς κατασκευὴν στερεῶν χυτῶν μορφῶν ζώων, δὲν εἶνε ὅμως πρᾶγμα ἀπίθανον.

Ἀλλὰ πλὴν ὅλων τούτων προσθέσωμεν καὶ ἕτερόν τι. Οἱ χρόνοι καθ' οὓς ζῶμεν, πλὴν ἄλλων ἰδιαζουσῶν διαφορῶν δι' ὧν διακρίνονται τῶν προηγηθέντων, στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἡμῶν ϐιομηχανίας, τοῦ ἐκπλήττοντος ἡμᾶς ἐμπορίου καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Ἅπασα δὲ αὕτη ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀνάπτυξις παρήχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ τοῦ ἀτμολέϐητος· ἀλλ' αὕτη πάλιν ἀνάγεται κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς χύτραν τινὰ μαγειρικήν, τῆς ὁποίας τὸ ἀναπηδοῦν ἐπίθεμα ὤθησε τὸν ἐφευρέτην νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης. Ἡ *χύτρα τοῦ μαγειρείου* μετήλλαξε ἐντελῶς τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ὁ δὲ ἀτμολέϐης δὲν εἶνέ τι ἄλλο εἰμὴ χύτρα μεγίστη. Ἀλλ' ἡ χύτρα εἴδομεν ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πρωτογόνου βόθρου ἐν τῷ ἐδάφει· δυνάμεθα λοιπὸν, καίτοι παραδόξως πως στρέφοντες τὴν σύγκρισιν, νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐκεῖνο «βοθρίον ἐν τῇ γῇ» ἦτο ὁ πυρήν, ἐξ οὗ ἐξεϐλάστησε βραδύτερον ἡ νεωτέρα ἡμῶν ϐιομηχανία καὶ ὁ νεώτερος ϐίος. Ὅπως δὲ πρὶν ἐθεωρήσαμεν τὴν πλαστικὴν τέχνην ἀπὸ τῆς γῆς ἐξελθοῦσαν, οὕτω δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν σημερινὸν ἡμῶν ϐίον ὡς ἀληθῶς γηγενῆ.

Τὸ αὐτὸ φῶς ϐλέπομεν ῥιπτόμενον καὶ ἐπὶ τῆς χημείας. Τὸ κέρας, τὸ παγκόσμιον τοῦτο ἐργαλεῖον τοῦ χημικοῦ, εἶνε καὶ τοῦτο εἷς τῶν ἀπογόνων τῆς μαγειρικῆς χύτρας, τὴν ὁποίαν ὁ ἀλχημιστής, «ὅστις περιστοιχούμενος, κατὰ τὸν ποιητὴν, ὑπὸ μύστεων κλείεται ἐντὸς τοῦ μελανοῦ μαγειρείου», μετέϐαλλε εἰς τὴν νῦν κερατοειδῆ αὐτῆς μορφήν. Οὕτω καὶ ἡ χημεία δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὸν αὐτοχθονισμὸν τοῦτον.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μουσικὴ χρεωστεῖ τι εἰς τὴν μαγειρικήν. Τοῦτο δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τὰς ἀγαπητὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας ψιθυρίζει ἡ ϐράζουσα χύτρα, καὶ αἵτινες τόσον θελκτικῶς περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ Dickens εἰς τὸ ἐγκάρδιον αὐτοῦ ποίημα «Εἰς τὴν οἰκίαν παρὰ τῇ ἑστίᾳ», ἀλλ' ἄλλον τινὰ τραχύτερον ἦχον, τραχύτερόν τι ὄργανον, τὸ ὁποῖον, ληφθὲν ἀπὸ τοῦ μαγειρείου, ἐγένετο τανῦν ἀπαραίτητον εἰς τὴν μουσικήν, ἤτοι τὸ τύμπανον. Τὸ τύμπανον κατ' ἀρχὰς ἦτο ξύλινον ἀγγεῖον, φέρον διατεταμμένον ἐπ' αὐτοῦ δέρμα ζώου. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύουσι τὰ νῦν ἔτι ὑπάρχοντα ἐν Ἀφρικῇ ἐργαλεῖα πρὸς παραγωγὴν θορύϐου, ἅτινα ἔχουσι καὶ οἱ Ἐσκιμὼ καὶ πολλὰ φύλα τῶν Ἰνδιάνων. Τὸ ὄνομα μάλιστα τοῦ ὑψίστου ἀριστοκράτου ἐν τῷ τυμπανικῷ κόσμῳ, τὸ μέγα τύμπανον ὑποδεικνύει τὴν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ πλήθους καταγωγὴν αὐτοῦ, καλούμενον γερμανιστὶ λεϐήντοτύμπανον (Kesselpaucken).

Ἡ ἐπιστήμη ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τῶν ἁπλῶν κυττάρων παρήχθησαν κατὰ μικρὸν αἱ ἀξιοθαύμαστοι μορφαί, τὰς ὁποίας καλοῦμεν ἐνόργανα ὄντα ἢ ὀργανώσεις, καὶ τῶν ὁποίων τὸ πολύπλοκον θέτει ἀδιακόπως νέα προϐλήματα εἰς τὸν φυσιοδίφην. Ὁ ἀδαὴς δὲν ἀνακαλύπτει μὲν διαφορὰν μεταξὺ ἀνεπτυγμένης τινος ὀργανώσεως καὶ ἁπλοῦ κυττάρου, θεωρεῖ μάλιστα ὡς ὅλως ἀπίθανον, ὅτι τὰ πολύπλοκα ταῦτα πλάσματα ηὐξήθησαν ἀπὸ σωμάτων τὸ κατ' ἀρχὰς μικροσκοπικῶν. Ἀλλ' ὁ εἰδήμων ἐρευνητὴς δεικνύει εἰς αὐτὸν τὰς κατὰ μικρὸν γενομένας μεταϐολὰς καὶ ἀποδεικνύει τρανώτατα τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἁπλῶν τοῦ κυττάρου μορφῶν καὶ τοῦ πολυπλόκου ὀργανικοῦ συμπλέγματος. Οὕτω καὶ ἡ ὀπὴ ἐκείνη ἐν τῇ γῇ εἶνε τοιοῦτός τις κύτταρος ἁπλοῦς. Μέχρι τοῦδε ἠκολουθήσαμεν τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Παύομεν λοιπὸν τοῦ νὰ θεωρῶμεν ὡς θαῦμα, ὅτι οἱ κύριοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ, ἐξαιρουμένων καὶ πολλῶν ἄλλων, ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἁπλοῦν κύτταρον, τὸν ὁποῖον ὤρυξεν ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς πρώτοις ἐκείνοις χρόνοις πρὸς κατάπαυσιν τῆς πείνης αὐτοῦ, καὶ ὅστις ἀπετέλει τὸ πρῶτον αὐτοῦ μαγειρεῖον.

Διὰ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ οὐδὲν φαινόμενον ἔστω καὶ μικρὸν παρορῶντος ϐλέμματος τῆς νεωτέρας ἀνθρωπολογίας ἀποϐάλλει αἴρνης ἡ μαγειρικὴ τὸ ἀκάθαρτον καὶ πλῆρες καπνοῦ καὶ αἰθάλης ἔνδυμα αὐτῆς, καὶ φοίνικος δίκην ὑψοῦται εἰς *φωτεινὴν* βασίλισσαν. Τίς δὲ θέλει τολμήσει ν' ἀρνηθῇ τὴν εἴσοδον βασιλίσσης εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸ τέμενος;!

ΕΝ ΒΙΟΛΙΟΝ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 154.

Τὴν νύκτα ἐκείνην διῆλθον ἄϋπνος. Τὸ μεγαλείτερον αὐτῆς μέρος διήνυσα ἐπὶ τῶν προμαχώνων καὶ ἔπειτα ἐν τῷ δωματίῳ μου, παλαίων κατὰ τῆς καρδίας μου καὶ βασανίζων τὴν τεταραγμένην κεφαλήν μου διὰ παντοίων σχεδίων. Ὅτε ὅμως τὴν ἑπομένην πρωΐαν εἰσῆλθον διὰ τοῦ παραθύρου αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, εἶχον λάϐει ἀπόφασιν ὁριστικήν. Ἔπρεπε νὰ προσπαθήσω νὰ γείνω κύριος τοῦ πάθους

μου· δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἴδω τὴν ὡραίαν ἐκείνην καλλιτέχνιδα· τὴν ἐθεώρουν εἰσέτι ὡς τὸ χαριέστατον καὶ τὸ ἀξιεραστότατον πλάσμα τοῦ κόσμου· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ καταστῇ σύζυγός μου μετὰ τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον. Ἐφριξα συλλογιζόμενος, ὅτι ἤγγιζον νὰ πράξω μεγίστην ἀπροσεξίαν. Δὲν ἠδυνάμην, παρὰ νὰ ἦμαι εὐγνώμων διὰ τὴν ἐπιμονήν, μετὰ τῆς ὁποίας μὲ εἶχεν ἀποκρούσει ἡ Ἀγγελική. Ἀνυψώθη ἕνεκα τούτου εἰς τὴν ὑπόληψίν μου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἔσφαλε προηγουμένως, ἦτο βεβαία περὶ τῆς βαθυτάτης μου συμπαθείας. Ἀλλὰ τὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματά μου μετεβλήθησαν. Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τὴν ἀγαπῶ ὡς τὴν ἠγάπων. Μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἤσκει ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν, ἤρκει νά με ἀναγκάσῃ νὰ παραιτηθῶ αὐτῆς.

Ἡ παραίτησις αὕτη ἦτο εὐκολωτέρα παρ' ὅσον ἐφανταζόμην. Ἐζήτησα ἄδειαν ὀλίγων ἑβδομάδων καὶ περιεπλανήθην εἰς τὰ ὄρη. Ἡ ἐρημία, τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον τῆς φύσεως, ἡ ἁπλότης τῶν ἀνθρώπων, πάντα ταῦτα καθησύχασαν παραδόξως τὴν τεταραγμένην φαντασίαν μου. Ἅμα ἀπεμακρύνθην τῆς μαγευτικῆς ἐπιρροῆς τῶν μελαγχολικῶν αὐτῆς ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μελῳδικῶν τόνων τοῦ βιολίου της, ἐθεώρησα τὸ συμβὰν ἐκεῖνο, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸ θεωρήσῃ πᾶς ἄνθρωπος φρόνιμος, ὡς ῥωμαντικὸν ἐπεισόδιον, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ὤφειλον νὰ μετανοήσω, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐξακολούθησις θὰ ἦτο ἡ μεγαλειτέρα ἀφροσύνη, ἀφοῦ ἡ ἰδανικότης του κατεπατήθη ὑπὸ βαναύσους πόδας.

Θὰ εἴπητε, ὅτι πρότερον εἶχον ἐσφαλμένως ἐκτιμήσει τὸ μέγεθος τοῦ πάθους μου, καὶ δὲν δύναμαι νὰ φέρω ἀντίρρησιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπογοήτευσις ἦτο ἀρκούντως βιαία.

Μετὰ τὴν εἰς Βιέννην ἐπιστροφήν μου εἶχον ἐπαρκῶς ἀναλάβει. Ἀπεφάσισα δὲ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὑποτροπῆς νὰ παύσω τὰς τοπικὰς καὶ κοινωνικάς μου μελέτας καὶ νὰ στραφῶ πάλιν πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον παραμελήσει κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας. Οὕτω παρῆλθον ἑβδομάδες τινές, καθ' ἃς οὐδὲν εἶδον οὐδὲ ἤκουσα περὶ τῆς ὡραίας Ἀγγελικῆς.

Πρωΐαν τινὰ ὅμως πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Τὸ σοβαρὸν καὶ ὠχρὸν αὐτῆς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μόνον στιγμιαίως ἠρυθρίασεν, ὅτε παρετήρησε τὴν ἔκπληξίν μου, ἤρκει νά με πείσῃ, ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διακοπεῖσαν μυθιστορίαν. Ἐκτὸς τούτου εἶχε μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν σιωπηλὴν γραῖαν, ἥτις ἔφερε τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου.

«Ἐλπίζω ὅτι δὲν μνησικακεῖτε, εἶπεν,—ἡ δὲ εὔηχος αὐτῆς φωνὴ ἤναψε πάλιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἐνόμιζον ἐσβεσμένα,—μολονότι εἴχετε πληρέστατα δίκαιον νὰ ἀπομακρυνθῆτε. Ἐγὼ αὐτὴ σᾶς εἶχον παρακαλέσει νὰ πράξητε τοῦτο. Σᾶς ὑπενθυμίζω δὲ τὴν γνωριμίαν ἡμῶν μόνον, διότι ὀφείλω νὰ εἴπω ὑμῖν τὴν ἀφορμὴν, ἥτις μὲ ὡδήγησεν.—Ἤλθον δι' ὑπόθεσιν . . . .» Καὶ ἡ φωνή τις ἤρξατο τρέμουσα, οἱ δὲ ὀφθαλμοί της ὑγραινόμενοι.

Τὴν ἔλαβον ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὴν ἐκάθισα ἐπὶ καθίσματος. «Ὁμιλήσατε Ἀγγελική, παρεκάλεσα, ὁμιλήσατε· διατάξετέ με ἀπολύτως.»

Ἐμειδίασε λυπηρῶς· «Δύνασθε καθαρῶς νὰ εἴπητε ὄχι, ἐξακολούθησε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐτελείωσεν. Ἀλλ' ἴσως εἶναι δυνατὸν νὰ με βοηθήσητε, ἐνῷ συγχρόνως σᾶς προσθέτω καὶ μικράν τινα ἐκδούλευσιν. Εἴσθε, ὡς δύναμαι νὰ ὑποθέσω, πλούσιος.»

«Πλούσιος ὄχι, Ἀγγελική, ἀλλ' ἀρκετὰ εὐκατάστατος . . .»

«Ὥστε δύνασθε νὰ κάμητε μικρὰν θυσίαν διὰ μίαν ἰδιοτροπίαν, ὑπέλαβε, καὶ περὶ τούτου πρόκειται. Μοὶ εἴπετε ἄλλοτε, ὅτι εἴχετε ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοῦ βιολίου.»

«Μετὰ μετρίας ἐπιτυχίας, Ἀγγελική, βεβαίως!» Ποῦ ἤθελε νὰ φθάσῃ!

«Εὐτυχῶς δὲν εὑρίσκεσθε ἠναγκασμένος νὰ κερδίσητε τὸν ἄρτον σας ὡς μουσικός, ἀπεκρίθη, πρὸς τέρψιν ὅμως . . . ὑποθέτω, ὅτι ἤθελεν αὐξήσει ἡ εὐχαρίστησις ὑμῶν, ἐὰν εἴχετε καλόν τι ἀρχαῖον ὄργανον . . .»

Διεκόπη καὶ ἔρριψε βλέμμα ἐπὶ τῆς γραίας καὶ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου, τὸ ὁποῖον ἐκράτει ἐκείνη. Συνησθάνθην ἀορίστως τὴν πρόθεσιν ταύτην.

«Ἀγγελική, εἶπεν, ἠθέλετε . . . .»

«Νά σας πωλήσω τὸ βιολίον μου.»

«Ἀλλά, τέκνον μου . . .»

«Ἐὰν δυνηθῶμεν νὰ συμφωνήσωμεν περὶ τῆς τιμῆς. Ζητῶ μεγάλην ἂν καὶ δικαίαν τιμήν. Πρέπει νὰ τὴν ζητήσω. Προετίμων – ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐτελείωσε τὴν φράσιν σιγηλῇ τῇ φωνῇ—νὰ σᾶς προσφέρω τὸ βιολίον μου ὡς δῶρον.»

Ἡ ἔκπληξίς μου ἦτο μεγίστη. «Ἀλλὰ πῶς σᾶς ἐπῆλθεν ἡ ἀληθῶς αὐτοκτόνος ἰδέα, Ἀγγελική, νὰ ἐκποιήσητε τὴν ἰδιοκτησίαν ὑμῶν ταύτην, ἥτις εἶναι δι' ὑμᾶς προσφιλὴς κληρονομία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρτηται ἡ καρδία ὑμῶν, καὶ ἥτις εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία διὰ τὴν συντήρησίν σας;»

Ἀπὸ τῶν μακρῶν αὐτῆς βλεφαρίδων ἔπιπτον δάκρυα.

«Ὄχι ἀπολύτως ἀναγκαία, εἶπε· δύναμαι νὰ παίζω καὶ ἐπὶ κοινοῦ βιολίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποκτήσω ἀντὶ ὀλίγων φιορινίων, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἦναι ἐπαρκὲς διὰ τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἁπλᾶς μελῳδίας, τὰς ὁποίας παίζω . . . Τὸ κοινὸν, εἰς τὸ ὁποῖον περιορίζομαι, οὐδὲ θὰ τὸ ἐννοήσῃ, καὶ ἴσως ἴσως μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείψω ἐντελῶς τὸ ἐπάγγελμα αὐτό. Ὁ πατὴρ

Γρηγόριος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐξομολογοῦμαι, ἔχει ἴσως δίκαιον. Διὰ δυστυχῆ, ὡς ἐμὲ, τὸ καλλίτερον καταφύγιον εἶναι τὸ μοναστήριον—ἐκεῖ θὰ ἀπαλλαγῶ πάσης φροντίδος.»

«Ἀλλὰ τὸ μοναστήριον, Ἀγγελική, ἀνεφώνησα, τὸ μοναστήριον, τὸ ὁποῖον σᾶς ἦτο τόσον ἀπεχθές.»

«Ἡ ἀνάγκη διδάσκει τὴν προσευχὴν, ἀπεκρίθη μειδιῶσα· δὲν ὁμιλῶ περὶ ἐξωτερικῆς ἀνάγκης· ἀλλὰ . . . . ἀφήσατέ με νὰ σιωπήσω, διότι ἀτελεῖς μόνον πληροφορίας δύναμαι νὰ σᾶς δώσω. Καὶ ἔπειτα δὲν τὸ ἀπεφάσισα ἀκόμη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχω ἀνάγκην χρημάτων, πολλῶν χρημάτων, περισσοτέρων παρ' ὅσα θὰ ἠδυνάμην μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν νὰ οἰκονομήσω, καὶ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ κάμω οἰκονομίας.»

«Πρὸς τίνα σκοπὸν χρειάζεσθε τὰ χρήματα, Ἀγγελική; . . .»

«Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀποσιωπήσω, ἀπεκρίθη. Δύναμαι μόνον νὰ εἴπω, ὅτι δὲν τὰ χρειάζομαι δι' ἐμὲ, τοὐλάχιστον ὄχι . . . Ἴσως ἠδύναντο ὑπὸ ὡρισμένας περιστάσεις νά μοι προμηθεύσωσι μεγίστην παρηγορίαν. Εἶναι προωρισμένα δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δι' αὐτῶν ἐλπίζει ν' ἀποκατασταθῇ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ.»

«Πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ;» Ἀκουσίως ἀνεμνήσθην τῶν τελευταίων ἀσυναρτήτων λόγων τοῦ Πολωνοῦ. Ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ μίαν θυσίαν, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον τόσον μακρὰν, ὥστε νὰ μὴ φοβῆται πλέον νὰ τὸν συναντήσῃ; Ἀλλ' ἐὰν τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπός της, ἠδύνατο ἀπφαλῶς νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ; Ποῖον καταναγκαστικὸν μέσον εἶχεν ἐναντίον του; Τί τὸν ἐκώλυε ν' ἀπολέσῃ τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ προωρισμένα διὰ τὸ ταξείδιον, ὑπὸ τὸν ἐρυθρὸν φανόν; Καὶ ἔπειτα . . .

Ἐσκέφθην ταχέως πάντα ταῦτα.

Ἀλλ' ἐσυλλογιζόμην, ὅτι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσω ἐξηγήσεις, νὰ ἐκφράσω ἀμφιβολίας ἢ νὰ δώσω συμβουλάς. Ἠρώτησα μόνον: «Πόσων χρημάτων ἔχετε ἀνάγκην;»

Ὠνόμασεν ἀμέσως τὸν στρογγυλὸν ἀριθμὸν ἑκατοστύων τινων φιορινίων.

«Θὰ λάβετε ταῦτα, ἀπεκρίθην ἄνευ βραδύτητος, ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ βιολίον δὲν θὰ τὸ κρατήσω.»

Ἐκίνησε σοβαρῶς τὴν κεφαλήν· «Τότε κρατήσατε καὶ τὰ χρήματά σας. Ἦλθον, διὰ νὰ σας πωλήσω τὸ βιολίον μου. Ἐὰν ἡ ἀγορὰ δὲν σας συμφέρῃ, θὰ ζητήσω ἄλλον ἀγοραστήν.»

Ἐξήντλησα ὅλην μου τὴν εὐγλωττίαν, ὅπως τὴν πείσω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ τῆς κληρονομίας τοῦ πατρός της, ὅτι τὸ βιολίον εἰς χεῖράς μου ἤθελεν ἀπολέσει τὴν μεγαλειτέραν ἀξίαν του, ὅτι εὐκόλως ἠδυνάμην νὰ στερηθῶ τοῦ ποσοῦ, τὸ ὁποῖον ἐζήτει, καὶ ὅτι, ὅπως τὴν καθησυχάσω, ἠδυνάμην νὰ το λάβω παρ' αὐτῆς μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, ἐὰν πλουσιώτεραι εἰσπράξεις τῇ ἐπέτρεπον νὰ κάμῃ οἰκονομίας. Ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀπόφασιν.

«Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ παρ' ὑμῶν οὔτε δῶρον, οὔτε δάνειον· παρακαλῶ μόνον ν' ἀγοράσητε τὸ βιολίον ἀντὶ τῆς ὁρισθείσης τιμῆς, ἥτις δὲν εἶναι ὑπέρογκος. Ἴσως πιεζομένη ὑπὸ ἐμπόρου, ἀναγκασθῶ νὰ δώσω τὸ ὄργανον ἀντὶ ποσοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου δὲν θέλω δυνηθῆ νὰ ἐκπληρώσω καθ' ὁλοκληρίαν τὸν σκοπόν μου. Τέλος δὲ—ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρός με καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα ἐπὶ στιγμάς τινας μετὰ τρυφερᾶς ἐκφράσεως—δέν μοι εἶναι ἀδιάφορον εἰς ποῖον πωλῶ τὸ βιολίον. Ἠδυνάμην νὰ χωρισθῶ εὐκολώτερον αὐτοῦ, γνωρίζουσα ὅτι θὰ μείνῃ κτῆμα φίλου, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ εἶχε συγχρόνως καὶ τὴν ἀξίαν ἀναμνήσεως. Δὲν ἔχει οὕτω; Ἠθέλετε φυλάξει τὸ βιολίον καὶ δὲν ἠθέλετε τὸ δώσει εἰς κανένα· ἠθέλετε ἴσως παίζει ἐνίοτε ἐπ' αὐτοῦ εὐχαρίστως, ἢ μόνον ἐγγίζει αὐτὸ διὰ τοῦ τόξου, καὶ ἠθέλετε μετ' αἰσθήματος φιλίας ἀναμνησθῆ πτωχῆς γυναικὸς, ἥτις ποτὲ δὲν θὰ σας λησμονήσῃ. Δὲν θὰ ἀπωλέσω ἐντελῶς τὸ κτῆμά μου, ὅταν γνωρίζω ὅτι ὑμεῖς τὸ περιποιεῖσθε.»

Ἦτο πάλιν καθ' ὁλοκληρίαν ἡ συγκινητικὴ ἐκείνη γυνὴ, ἥτις τόσον ἰσχυρῶς μὲ εἶχεν δεσμεύσει. Ἠσθανόμην ὅτι συνεκινούμην, καὶ δὲν ἤθελον νὰ συγκινηθῶ. Εἶπον λοιπὸν, διὰ νὰ δώσω τέλος· «Δέχομαι τὴν προσφοράν. Ἰδοὺ τὰ χρήματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχθῆτε καί τι πλέον. Λάβετε τὸ ἰδικόν μου βιολίον, τὸ ὁποῖον ἤδη μοὶ εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστον· λάβετέ το καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνάμνησιν. Θέλετε;»

Μετά τινα σκέψιν εἶπε: «Θέλω, διότι τὸ ἐπιθυμεῖτε.»

Ἔλαβε παρὰ τῆς γραίας τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου, τὸ ἠνέῳξε καὶ τὸ ἔθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἡ Βαρβάρα ἔλαβε τὸ ἰδικόν μου ἀφοῦ μὲ εὐχαρίστησεν.

«Καὶ τώρα ἔχω ἀκόμη μίαν παράκλησιν, Ἀγγελική. Τὸ βιολίον ἀνήκει ἤδη εἰς ἐμέ. Παίξατε ἀκόμη ἅπαξ ἐπ' αὐτοῦ, διὰ νὰ τὸ ἐκτιμήσω.»

«Σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἄδειαν ταύτην», ἀπήντησε, λαμβάνουσα μετὰ σπασμωδικοῦ κινήματος τὸ βιολίον εἰς χεῖρας.

Ἐγὼ ἐκάθησα, ἐκείνη δὲ ἐστάθη ἀπέναντί μου, στηριζομένη ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς χορδῆς μακρὰν βαθεῖαν φωνήν. Ὁ ἦχος ἐφαίνετο ἀναζωογονῶν αὐτήν. Τὸ ὡραῖον, ἄψυχον πρὸ ὀλίγου εἰσέτι καὶ ὠχρὸν πρόσωπόν της ἔλαβεν ἔκφρασιν ζωῆς, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ τὰς μεταξωτὰς βλεφαρίδας ἤστραψαν, ἐκπέμποντες φλόγας. Ἤρχισε μελῳδίαν τινὰ, ἣν ἐγκατέλιπε

μετ' ὀλίγον ἀντὶ φαντασίας αὐτοσχεδίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγνώρισα ἐρωτικὸν ᾆσμα Ἐνετοῦ λεμβούχου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπανάληψιν εἶχον πολλάκις ζητήσει. Οἱ ἦχοι ἐξεπέμποντο βαθμηδὸν ἐλαφρότεροι καὶ ἀσθενέστεροι, ὡς ἂν ἀπεμακρύνετο ἡ λέμβος ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῶν διωρύγων, μέχρις οὗ ἠφανίζοντο τρόπον τινὰ ἐν τῇ νυκτερινῇ αὔρᾳ.

Ἡ Ἀγγελικὴ ἔπαυσε καὶ ἔθηκε τὸ βιολίον ἡσύχως, ὡς ἂν μὴ ἐπιθυμοῦσα νά με ἐξυπνήσῃ, εἰς τὸ κιβώτιον, καὶ ἀπεμακρύνετο διὰ τῆς θύρας.

Ἐγὼ τωόντι στηρίζων τὴν βαρεῖαν κεφαλὴν διὰ τῆς χειρὸς, ἠδυνάμην νὰ ἐκληφθῶ ὡς κοιμώμενος. Βεβαίως ὠνειροπόλουν. Ἀφοῦ ἔπαυσεν, ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν εἶδον ἤδη ἐξερχομένην. Ἔτρεξα καὶ τὴν ἐνηγκαλίσθην μετὰ θερμότητος.

«Ὄχι, ὄχι παρακαλῶ», εἶπεν ἐναντιουμένη πάσαις δυνάμεσιν.

«Ἓν φίλημα ὡς ἀποχαιρετισμὸν, Ἀγγελικὴ, ἀνέκραξα, ἓν μόνον. Δὲν δύναμαι νὰ σὲ ἀφήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.»

«Ὄχι, εἶπεν, ἀποστρέφουσα τὸ πρόσωπον· τὰ χείλη ταῦτα δὲν φιλοῦσι πλέον.»

«Αὐτὸ ἤθελεν εἶσθαι ἁμάρτημα, Ἀγγελική.»

«Ὄχι· εἶναι ἐξιλέωσις. Ἀφήσατέ με νὰ φύγω πιστὴ εἰς τὸ καθῆκον, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐπιβάλλει ἡ συνείδησις.»

«Ἓν μόνον φίλημα, Ἀγγελική.»

«Ὄχι!»

«Τὸ βιολίον ἀντὶ ἑνὸς φιλήματος εἶναι πάλιν ἰδικόν σου.»

«Ὄχι· οὔτε ἀντὶ τοιαύτης τιμῆς.»

Τὴν ἄφηκα.

«Θὰ μετανοήσῃς, τέκνον μου. Ἀλλὰ, ἐὰν μετανοήσῃς σήμερον, ἢ αὔριον, ἢ μετὰ ἔτος, ἐλθὲ, καὶ τὸ βιολίον εἶναι ἰδικόν σου ἀντὶ ἑνὸς φιλήματος.»

Ἡ γραῖα ἤνοιξε τὴν θύραν. Ἡ Ἀγγελικὴ ἐξῆλθε φεύγουσα ὡς ἔλαφος καταδιωκομένη.

«Ἀγγελική!» ἀνέκραξα ἅπαξ εἰσέτι.

Ἀλλ' ἐκείνη κατῆλθε τὴν κλίμακα, χωρὶς νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἔμεινα ἐν ἀπεριγράπτῳ ταραχῇ. Μὲ εἶχε παρασύρει τὴν τελευταίαν στιγμὴν πάθος, τὸ ὁποῖον σκεπτόμενος ὡρίμως εὗρον ἀνάξιον ἐμοῦ. Οὐδὲν ἀπήλαυσα, καὶ μόνον διετάραξα τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν. Ἐνόουν, ὅτι τὸ πρῶτον φίλημα δὲν θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον· ἀλλ' ἐνόησα συγχρόνως, ὅτι με ἠγάπα, ὅτι ἔπρεπε νά με ἀγαπᾷ, ὅτι ἦτο εὐδαιμονία ὑπερτάτη ν' ἀγαπᾶταί τις παρ' αὐτῆς, καὶ ὅτι μὲ ἀπέκρουε, διότι με ἠγάπα.

Κατελήφθην ὑπὸ μανίας· ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ συντρίψω τι· ἥρπασα τὸ βιολίον καὶ τὸ τόξον καὶ ἔπληξα τὰς χορδὰς, ὥστε ἐστέναζον καὶ ὠδύροντο ἐν πάσῃ κακοφωνίᾳ.—Τέλος ἐθραύσθη μία χορδή. Ἔρριψα τὸ ὄργανον εἰς τὸ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον ἔκλεισα ῥίψας ὄπισθεν μεγάλου τινὸς κιβωτίου, διὰ νὰ μὴ τὸ ἴδω πλέον.

Καὶ ὅμως ἐπὶ ἑβδομάδας, ὁσάκις ἤκουον ἐλαφρὰ βήματα ἐν τῷ προδρόμῳ, συνεκινούμην καὶ μετὰ προσοχῆς ἠκροώμην μήπως ἦτο αὐτή, μήπως ἔλθῃ.—Δὲν ἦλθεν.

Ἔτη παρῆλθον. Μετετέθην ἀπὸ Βιέννης εἰς Πετρούπολιν, ἀπὸ δὲ Πετρουπόλεως εἰς Παρισίους. Κατηνάλωσα μέγα μέρος τῆς περιουσίας μου καὶ κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐλαχίστην εἶχον κλίσιν διὰ τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Ἡ πρὸς τὰ στρατιωτικὰ ἱκανότης μου εἶχε πάθει ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαισθητῶς, ἀλλὰ μόλα ταῦτα εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὸ σύνταγμά μου ἄνευ ἐνασχολήσεως. Δύο ἔτη μετὰ τὸ συμβὰν ἐκεῖνο ἐγνώρισα τὴν μέλλουσαν σύζυγόν μου, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθην μετὰ βραχεῖαν μνηστείαν· συνεζήσαμεν δὲ ἐν ἠρέμῳ καὶ εὐτυχεῖ συζυγίᾳ, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἀφήρπασε τὴν καλὴν ταύτην σύντροφον.

Ἡ σύζυγός μου ἦτο φιλόμουσος· ἔπαιζε κάλλιστα κλειδοκύμβαλον, αἱ δὲ θυγατέρες ἡμῶν εἶχον ἐπίσης μεγάλην πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν. Ἐγὼ εἶχον λησμονήσει ἐντελῶς τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε δὲν εἶχον πλέον ἐγγίσει.

Ἡ σύζυγός μου ἐγνώριζεν, ὅτι ἔπαιζον κατὰ τὴν νεότητά μου, δὲν με ἐβίαζεν ὅμως νὰ κάμω νέας ἀποπείρας μετ' ἀγυμνάστων δακτύλων. Τῇ ἤρκει, ὅτι ἐδείκνυον ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μουσικὴν καὶ ὅτι εἰσήγον εἰς τὴν οἰκίαν νέους συναδέλφους, παίζοντας ὁπωσδήποτε ὄργανόν τι. Ἅπαξ δὲ τῆς ἑβδομάδος καθ' ὡρισμένας ἑσπέρας ἐδίδομεν μικρὰς συναυλίας μετὰ τῶν φίλων ἡμῶν.

Εἷς ἐκ τῶν προθυμοτέρων καὶ ἱκανοτέρων ἐκ τῶν μουσικῶν τούτων ἦτο νέος τις ἀξιωματικὸς, πρὸ ὀλίγου ἐξελθὼν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς. Ἔπαιζε βάρβιτον μεθ' ἱκανῆς ἐκφράσεως, ἡ δὲ σύζυγός μου τὸν ἔβλεπε διὰ τοῦτο εὐχαρίστως. Ἡμέραν τινὰ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ παρουσιάσῃ γνώριμόν τινα, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει ἐξ ἀστείου συμβάντος. Ἐκάθητο, μᾶς διηγήθη, ἐν οἰκίᾳ, ἥτις ἐνοικιάζετο κατὰ δωμάτια εἰς κυρίους διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Δυστυχῶς ἔτυχε ν' ἀποκτήσῃ γείτονα νέον μουσικὸν, ὅστις ἐπὶ πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐγυμνάζετο ἐπὶ τοῦ βιολίου. Τοῦτο, ἐννοεῖται, δὲν τὸν ἐκώλυε νὰ παίζῃ βάρβιτον. ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ ὧραι τῆς σχολῆς αὐτοῦ συνέπιπτον πάντοτε μὲ τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ἔμενεν ἐν τῷ δωματίῳ του γυμναζόμενος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ εἷς ἠδιαφόρει περὶ τοῦ ἑτέρου, ἀπετελεῖτο φοβερὰ παρατονία. Ὁ νέος μου συνάδελφος δὲν ὑπέφερε πλέον καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἐνοχλητικὸν αὐτοῦ γείτονα καὶ νὰ τῷ προτείνῃ ὡς συμβιβασμὸν, νὰ ὁρίσῃ ἕκαστος τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἤθελε γυμνάζεσθαι. Ὁ μουσικὸς, ἄνθρωπος ζωηρὸς καὶ νεώτατος, ἐγέλασε καὶ εἶπεν, ὅτι ὑπῆρχε δυνατὸς καὶ ἄλλος συμβιβασμὸς, ὅστις ἐλάχιστον ἐπέβαλλε περιορισμὸν εἰς ἀμφοτέρους. Ὁ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ὑποφέρῃ ἐν τῷ δωματίῳ του, ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέρχηται μετὰ τοῦ ὀργάνου του παρὰ τῷ ἑτέρῳ, ὁπότε ὁμοῦ παίζοντες ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς σπουδάς των.

Ὁ ἀξιωματικὸς ἐδέχθη καὶ δὲν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μετανοήσῃ. Δὲν εὕρισκε λέξεις πρὸς ἔπαινον τοῦ γείτονός του. Ἔλεγεν, ὅτι ἦτο τεχνίτης ἐκ γενετῆς, καὶ ὅτι βεβαίως θὰ ἔκαμνε τὴν τύχην του ὡς βιολιστὴς, ὅτι ἔζη ὅμως πολὺ περιωρισμένος, σχεδὸν πτωχὸς, καὶ ὅτι ἤθελεν εἶσθαι εὐγνώμων διὰ μίαν πρόσκλησιν.

Ἡ σύζυγός μου συνήνεσεν ἀμέσως, διότι ἐπεθύμει ν' ἀποκτήσῃ τριῳδίαν κλειδοκυμβάλου, βιολίου καὶ βαρβίτου.

Οὕτω παρουσιάσθη ὁ κύριος Κάρολος Μόντης, ὅστις ἐβεβαίου, ὅτι μὲ ὅλους αὐτοῦ τοὺς μέλανας ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν μέλαιναν κόμην καὶ μὲ ὅλον τὸ ἰταλικὸν ὄνομα, ἐγεννήθη ἐν Γερμανίᾳ, καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἄλλα Ἰταλικὰ παρὰ τὰ ἐν τῇ μουσικῇ μόνον συνειθιζόμενα. Ἦτο εἰκοσαετὴς περίπου, ἔκτακτος τὴν ὡραιότητα, ὑψηλὸς καὶ σύμμετρος τὸ ἀνάστημα. Ἠρεσκόμην ὑπὸ τῶν ζωηρῶν καὶ εἰλικρινῶν αὐτοῦ τρόπων. Μετ' ὀλίγας δὲ ἤδη ὥρας κατέστη τόσον σχετικὸς, ὡσεὶ ἦτο πρὸ ἐτῶν γνωστός. Ἴσως μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἠθέλομεν παρατηρήσει, ὅτι δὲν ἔγεινε σχετικώτερος, παρ' ὅτι ἦτο τὴν πρώτην ἡμέραν. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει εἰς πάντα ἄνθρωπον εἰλικρινῆ, ὁ ὁποῖος δεικνύει ἀμέσως τὸν χαρακτῆρά του πλήρη καὶ ἄνευ δισταγμοῦ, διότι εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ δειχθῇ οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσότερον τοιοῦτος.

Ἡ μουσικὴ ἦτο τὸ στοιχεῖόν του· ἐσκέπτετο καὶ ἠσθάνετο μόνον δι' αὐτῆς. Ἦτο τὸ πάθος του, ὁ ἔρως του, ὑφ' οὗ ἐξωραΐζετο ἀξιαγάπητος καθιστάμενος. Ἠδύνατο ν' ἀγανακτήσῃ διὰ μίαν λελανθασμένην φωνὴν, ὡς εἰ ἐπράκειτο περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Τότε οἱ μέλανες ὀφθαλμοί του ἐξέπεμπον ἀστραπὰς ὀργῆς, οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοί, οἵτινες, ὅταν ἐπαίζετο ἤρεμόν τι Adagio, εἶχον βλέμμα βεμβὸν καὶ ἀφῃρημένον. Ὑπῆρχέ τι ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ ὁποῖόν με εἵλκυεν ὡς ὁ μαγνήτης τὸν σίδηρον, χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ το ἐξηγήσω· ἐσκεπτόμην, ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἀγαπήσω τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοὺς, ἐὰν ἤμην γυνή· καὶ ἔκτοτε ἐπέβλεπον τὴν μεγαλειτέραν μου θυγατέρα, ἥτις τότε ἦτο ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν αἱ νεάνιδες ἀρχίζουν νὰ ἐνδιαφέρωνται ὑπὲρ τοιούτων ὀφθαλμῶν. Μᾶς διηγεῖτο, ὅτι δὲν εἶχεν οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα καὶ ὅτι δὲν ἐνθυμεῖτο, ἐάν ποτε εἶχεν.

«Ἐρρίφθην εἰς τὸν κόσμον, ἔλεγεν ἀστειευόμενος, ὅπως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸν εὗρον ἤδη κατεχόμενον ὑπὸ ἄλλων πλασμάτων τοῦ εἴδους μου. Εὑρέθην ἐδῶ καὶ ἔπρεπε νὰ συντηρηθῶ· ὑπῆρχε δὲ ἄνθρωπός τις, ὁ ὁποῖος ἐμεριμνα περὶ ἐμοῦ. Ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ δὲν ἀνησύχουν, ἐννοεῖται, περὶ τῆς πηγῆς τῶν μέσων τῆς συντηρήσεώς μου· ἔπειτα δὲ τὰ ἐδεχόμην ὡς πρᾶγμα φυσικόν. Καὶ τώρα ἀκόμη λαμβάνω συνδρομὴν, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ. Μοὶ εἶπον, ὅτι ζῶ ἐκ μικρᾶς τινας περιουσίας, τὴν ὁποίαν εὐγενής τις εὐεργέτης ἐποποθέτησε πρὸς χρῆσίν μου, καὶ ὅτι πλησιάζει νὰ τελειώσῃ. Φροντοῦσιν ὅτι ἡ μουσικὴ θά με συντηρήσῃ ἀκολούθως· ἴσως δὲν περιμένουν καὶ τίποτε, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἡμέραν τινὰ νά μοι γράψουν ἁπλούστατα· λάβε τὸ ὑπόλοιπον. Ἔστω· διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω καὶ πεῖναν καὶ δίψαν· διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ καταστῶ ἐπαίτης, ἐν ἀνάγκῃ δὲ—καὶ κλέπτης.»

Εἶχε βιολίον κοινὸν, δυσάρεστον τὴν φωνὴν, καὶ παρεπονεῖτο, ὅτι δὲν εἶχε καλλίτερον. Τοῦτο, εἶπε, τῷ ἐδόθη, τὰ δὲ μέσα του δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ τὸ ἀλλάξῃ· ἐγνώριζεν ὅμως, ὅτι ὁ καλὸς βιολιστὴς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ καλὸν βιολίον· ἡ δὲ ἱκανότης του ἤθελεν ἀναδειχθῆ, ἐάν ποτε ἐλάμβανε τὸ εὐτύχημα ν' ἀκουσθῇ καλὸν βιολίον παίζων.

Τότε ἐνθυμήθην, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἠγόρασα ἀντὶ ἑκατοστύων τινῶν φιορινίων καλὸν ἀρχαῖον ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐν τινι γωνίᾳ τῆς ἀποθήκης.

Ὁ Μόντης ἤκουε προσεκτικῶς.—Καλὸν, ἀρχαῖον ὄργανον, ἀγορασθὲν ἀντὶ τόσων χρημάτων καὶ ἐγκαταλελειμμένον ἐν τῇ ἀποθήκῃ! Τοῦτο ἐκίνησε τὴν περιέργειάν του καὶ δὲν ἔπαυσε παρακαλῶν, μέχρις οὗ ἐστάλη ὁ ὑπηρέτης μετὰ φανοῦ διὰ νὰ εὕρῃ τὸν θησαυρόν. Μετ' ὀλίγον ἐτέθη τὸ κιβώτιον κατεσκονισμένον ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Εἶναι φυσικὸν, ὅτι παρουσιάσθη ζωηρὸν ἐν τῇ μνήμῃ μου τὸ συμβὰν ἐκεῖνο τῆς Βιέννης. Τὸ κιβώτιον τοῦτο εἶχον τοσάκις ὑπὸ μάλης, ὅταν συνώδευον τὴν ὡραίαν Ἀγγελικήν. Ἀνεμνήσθην τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὸ ἤνοιξεν ἐν τῷ δωματίῳ μου διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἀπεχαιρέτα τὸ προσφιλὲς βιολίον καὶ ἐμὲ, τὸν ὁποῖον ἴσως πλέον ἐκείνου ἠγάπα.

Τὸ βιολίον ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀνάμνησις, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε ἔπαιξα ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐλησμόνησα τὸ ὡραῖον ὄργανον καὶ τὴν ὡραίαν γυναῖκα, ἥτις τῷ ἐνέπνεε τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Ἠσθανόμην ἐμαυτὸν βαθέως συγκεκινημένον, δὲν ἐπεθύμουν δὲ, ἐννοεῖται, νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ συμβάντος ἐκείνου, μολονότι οὐδὲν ὑπῆρχε συμβάν, τὸ ὁ-

ποῖον ἠναγκαζόμην νὰ ἀποκρύψω ἀπὸ τῶν οἰκείων μου. Ἔνευσα μόνον τῷ μουσικῷ ν' ἀνοίξῃ τὸ κιβώτιον καὶ νὰ λάβῃ τὸ βιολίον.

Ἡ θραυσθεῖσα χορδὴ εἶχε τυλιχθῆ περὶ τὸν λαιμόν· ἀφοῦ δὲ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔλυσεν, ἐπεδείχθη βραχεῖα. Παρετήρει μετ' εὐχαριστήσεως τὸ ὄργανον, τοῦ ὁποίου τὸ ἐξωτερικὸν δὲν ἐπεδείκνυεν ἀξίαν τινά. Ἐδοκίμαζε διὰ τῶν δακτύλων της ἄλλας χορδάς, ἐχόρδισεν αὐτάς, ἐπλησίαζε τὸ οὖς, ἐξετάζων μετὰ προσοχῆς τὴν φωνήν. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμεν ὀλίγας κινήσεις ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ τόξου, ἤστραψαν οἱ ὀφθαλμοί του, καὶ ἡ φυσιογνωμία του μετεβλήθη.

Ἡμεῖς ἱστάμεθα πέριξ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐβλέπομεν συμπαθῶς. Δὲν ἐδοκίμαζε νὰ παίξῃ μελῳδίαν τινά, ἀλλὰ μόνον ἔκρουε τὰς χορδάς, τῶν ὁποίων ὁ λεπτὸς καὶ ἁρμονικὸς ἦχος εὐχαριστεῖ τὸ οὖς του.

«Τοῦτο εἶναι βιολίον, εἶπε τέλος ἐνθουσιωδῶς, ἀριστοτέχνημα τῆς καλλιτέρας ἐποχῆς τῆς τέχνης ἐν Κρεμώνῃ. Καὶ ἀκόμη δὲν γνωρίζομεν, ποίαν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ, ἀφοῦ τακτοποιηθῇ. Ὁ τελευταῖος κάτοχος φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη αὐτό, καθὼς τὸ παιδίον τὰ παιγνίδιά του. Ἔχει ἀνάγκην νέων χορδῶν, καὶ τὸ τόξον δὲ ἔπαθεν ὁμοίως. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα. Ὁποία ἀσφαλὴς ἐνέργεια τοῦ ἤχου! Ὁποία εὐγένεια φωνῆς, καὶ ὁποία μελῳδία τοῦ τόνου!»

Καὶ πάλιν ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ τόξου τὰς αὐτὰς δοκιμάς.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἡ μουσικὴ δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρόν. Ὁ Μόντης ἐβεβαίου, ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑποφέρῃ τὸ βιολίον του, καὶ μοι ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ τὸ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ τακτοποιήσῃ, ὑπεσχέθη δὲ εἰς τὴν σύζυγόν μου εἰς τὸ ἑξῆς συνοδείαν ἀξίαν τῆς ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἱκανότητος αὐτῆς.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀντέλεξα.

Μετά τινας ἡμέρας μᾶς διηγήθη ὁ νέος συνάδελφός μου, ὅτι ὁ γείτων του δὲν ἄφινε πλέον τὸ βιολίον ἐκ τῶν χειρῶν· ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ διεσκέδαζε μετ' αὐτοῦ μέχρι νυκτὸς βαθείας.

Πρὸ τῆς ὡρισμένης ἡμέρας μᾶς ἐπεσκέφθη ὁ Μόντης, διὰ νὰ δώσῃ δεῖγμα τῆς τέχνης του ἐπὶ τοιούτου ὀργάνου· ὡμίλει περὶ αὐτοῦ διὰ τῶν ἐρωτικωτέρων ἐκφράσεων· μὲ ὠνόμαζεν ἐπανειλημμένως Κροῖσον ἐπὶ τῇ ἰδιοκτησίᾳ θησαυροῦ τοιούτου.

Ἡ ἑπομένη ἑσπερὶς ἦτο μία τῶν ὡραιοτέρων.

Τὸ βιολίον καθαρθὲν καὶ λαβὸν νέας χορδὰς ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου· ἀλλὰ παρετήρησα μετὰ πόσης δυσκολίας ἐχωρίζετο αὐτοῦ ὁ Μόντης ἀναχωρῶν. Ὁ συνάδελφός μου μᾶς διηγεῖτο, ὅτι ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος κατέχῃ μελαγχολικὸς καὶ οὐδ' ἤγγιζε πλέον τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄργανον. Εἶναι ἁμαρτία, ἔλεγε, νὰ παίζῃ ἐπ' αὐτοῦ· ἐπροτίμα νὰ μὴ παίζῃ διόλου. Καὶ πράγματι δὲν ἔπαιζε πλέον, μολονότι ἠγνόει πῶς νὰ διέλθῃ τὴν ἡμέραν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐπίσκεψίς του ἦτο ἑορτὴ δι' αὐτόν.

Πύχαριστεῖτό τις βλέπων αὐτὸν μετὰ τοῦ βιολίου καὶ ἀκούων παίζοντα. Ἅπαξ ἔτι ἐχωρίσθη αὐτοῦ βεβαρημένος τὴν καρδίαν καί, νομίζω, μὲ ὑγροὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑπομένην ἐπίσκεψιν δὲν κατώρθωσε πλέον νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴν παράκλησιν, νὰ τῷ δανείσω τὸ βιολίον διὰ νὰ γυμνάζηται· ἤθελε φυλάττει αὐτό, μοι ἔλεγεν, ὡς τὸ φῶς του, καὶ τὸ φέρει πάντοτε εἰς τὰς ἑσπερίδας ἡμῶν· ἤλπιζεν, ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελε καταστῆ τεχνίτης, ἐὰν οὕτως ἐβοηθεῖτο.

Ἔδωκα τὴν ἄδειαν καὶ ἔχαιρον διὰ τὰς ἀπὸ ἑβδομάδος εἰς ἑβδομάδα καταφανεῖς προόδους του.

Μίαν ἡμέραν μὲ ἠρώτησεν, ἐὰν ἐπεθύμουν νὰ τῷ πωλήσω τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον εἰς ἐμὲ ἦτο ἄχρηστον. Τῷ ἀπεκρίθην, ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο, διότι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν πρῶτον κύριον τοῦ βιολίου νὰ τὸ φυλάττω. «Τὸ θεωρῶ ὡς ἐνέχυρον, προσέθεσα μειδιῶν, διότι ἐνθυμήθην τὸ ζητηθὲν φίλημα, μολονότι δὲν ὑπάρχει βεβαίως κίνδυνος τώρα πλέον ν' ἀπαιτηθῇ.»

Μὲ παρετήρησε στιγμάς τινας ἀπορῶν· «Λοιπὸν δὲν εἶναι κτῆμά σας;»

«Ναί, μοι ἀνήκει, τὸν ἐβεβαίωσα, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πωλήσω.»

Ἀνεστέναξεν. «Καὶ τί ἤθελέ με ὠφελήσει; Τόσα χρήματα! Ποῖος ἠδύνατο νὰ τὰ εὕρῃ; ὅταν τις ἦναι πτωχός! Ἔγραψα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κατὰ μῆνα πέμπει τὸ μικρὸν συνάλλαγμα, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μοι ἐμβάσῃ ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κεφαλαίου πρὸς ἀγορὰν βιολίου·—ἤλπιζον, ὅτι ἠδυνάμην νὰ σᾶς πείσω νὰ τὸ πωλήσητε·—ἀλλά μοι ἀπεκρίθη, ὅτι μόνον δύο μηνιαῖα ὑπῆρχον ἀκόμη... Μοὶ ἔστειλε δὲ τὸ ὑπόλοιπον, συμβουλεύων με νὰ εὕρω θέσιν τινὰ ὡς μουσικὸς ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς. Ἔκτοτε ἔκαμα διάφορα σχέδια, πῶς νὰ ἀποκτήσω ταχέως χρήματα.... Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ βιολίον δὲν πωλεῖται, μοὶ εἶναι καὶ ἀδιάφορον.»

Ἐλυπούμην τὸν νέον καὶ ἀπεφάσισα ἐνδομύχως νὰ φροντίσω κατὰ δύναμιν καὶ πατριωτικῶς περὶ αὐτοῦ.

Τὸ βιολίον ἔβλεπον μόνον, ὅταν τὸ ἔφερεν εἰς τὰς συναυλίας μας. Ἀφοῦ τῷ ἔδωκα ἅπαξ τὴν ἄδειαν, τὸ ἐλάμβανε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐγὼ δὲ εὐχαρίστως τὸ ἐπέτρεπον.

Ἕπεται τὸ τέλος. Ι. Μ.

Ἡ παρ' ἡμῖν διακωδωνισθεῖσα λέξις *ρουσφέτιον* παράγεται ἐκ τῆς ἀραβικῆς rihevet=ρισβέτ, καὶ σημαίνει καθαρὰν δωροδοκίαν.

Περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει

ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΥΡΓΟΥ

Ζήτημα, μεγάλως ἐνδιαφέρον τοῖς ἀρχαιολόγοις, πρὸς τοῖς ἤδη πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀναφυεῖσι καὶ ἀναφυομένοις καθ' ἑκάστην, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει διασωθέντων γεραρῶν λειψάνων τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας, ὑπῆρχε καὶ τὸ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐποχῆς τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἀγερώχως ὑψουμένου κακοτέχνου πύργου, ὅστις, ὡς βάρβαρος κατακτητής, βαρέως ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν στέρνων τῶν ποτὲ λαμπροτάτων Προπυλαίων, ἐπαπειλῶν καὶ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων τοῦ θείου ἐκείνου ἀριστουργήματος τοῦ Μνησικλέους.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κακότεχνος πύργος, ἀπὸ τῶν πρώτων περιηγητῶν τῶν τὴν Ἀκρόπολιν ἐπισκεψαμένων καὶ περὶ αὐτῆς συγγραψάντων, μέχρι τοῦ τελευταίου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισκεψαμένου αὐτὴν κ. Ε. Φρῆμαν, οὐχὶ μετὰ πολλῶν σπουδαίων καὶ ἀκριβῶν ἐρευνῶν υἱοθετήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη κοινῶς μὲν ὡς ἔργον φραγκικόν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ αἱ γνῶμαι διεφώνουν· διότι ὁ πύργος οὐδὲν ἔφερεν δριστικὸν σύμβολον, οὔτε ἐπιγραφήν, οὔτε γλυπτόν τι σημεῖον, οὔτε σταυρόν, οὔτε οἰκόσημον ἰδιαίτερον, ὡς ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ παρακειμένου παλατίου τῶν Δουκῶν ἐφαίνοντο γεγλυμμένα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων τὰ συνήθη παρὰ τοῖς Φράγκοις οἰκόσημα, μαρτυροῦντα τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς αὐτῶν. Ὅθεν ἐνομίζετο ὑπό τινων μὲν ὡς ἔργον τῶν γάλλων Δουκῶν Δελαρόσων, ὑφ' ἑτέρων δέ, τῶν Ἰταλῶν μεγάλων Δουκῶν Ἀκκιαγυολίων (Accinjuoli).

Τὸ δὲ συμβούλιον τῆς ἐνταῦθα Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, βλέπον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ μνημείου, ἐκ τοῦ δυσαναλόγως πιέζοντος βάρους τοῦ πύργου, ἀπεφάσισε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν τοῦ ἀριστουργήματος λειψάνων, ἅτινα ἐκαλύπτοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀμόρφου ἐκείνου ὄγκου, τοῦ διαστρέφοντος καὶ τὴν ὅλην ἁρμονίαν τοῦ πανοράματος τῶν ἀρχικῶν πρωτευουσῶν ὁριζοντίων γραμμῶν, τοσούτῳ μᾶλλον, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ πύργος οὐδένα δριστικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς κτίσεως αὐτοῦ ἔφερε χαρακτῆρα, ἢ μόνον τὴν ὑποθετικὴν ἰδέαν τοῦ φραγκισμοῦ. Καὶ δή, χρηματικῆς συνδρομῆς καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ φιλαρχαίου Κ. Σλιέμαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀνέλαβεν ἡ Ἑταιρία δραστηρίως τὴν κατεδάφισιν τοῦ προσφιλοῦς τοῖς μεσαιωνοδίφαις ἔργου, νομιζομένου φραγκικῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ κατεδάφισις αὐτοῦ μεγάλως κατετάραξε τὴν χολὴν τινῶν πολλοὺς κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν ἐξεμεσάντων πικροὺς λόγους, ἀδίκως ὅμως. Ἐν τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐλλόγιμος φιλέλλην κύριος Ε. Φρῆμαν, ἀποκαλέσας τοὺς κατεδαφίσαντας, ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ «Κλειοῖ» (ἀριθ. 843), *ὀλετῆρας, ἰσοβάθμους τῷ Ἠροστράτῳ καὶ τῷ Λόρδῳ Ἐλγίνῳ*, ἐπιφωνῶν· «Τοιαύτης ἀκολάστου βαρβαρότητος αἴτιος ὑπάρχει ὁ κ. Σλιέμαν· ἐπιθυμοῦμεν, λέγει, νὰ μάθωμεν καὶ τοὺς Ἕλληνας συγενόζους του.»

Ὁ ἡμέτερος δὲ κ. Α. Καυταντζόγλους, ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ θέρος ἀποδημῶν, ἀναλαβὼν, ὡς λέγει, ὑπὸ ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κατεδαφίσεως τοῦ πύργου καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ὅλου χώρου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπήντησε πρὸς τὸν Φρῆμαν ἐν ἐπιστολιμαίᾳ διατριβῇ εἰς ὅσα ὑπ' ἐκείνου ἐγράφησαν ἐν τῇ «Κλειοῖ». Ἀπέδειξε δὲ δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταμαχήτων ἐξ αὐτῆς τῆς κατεδαφίσεως ληφθέντων, πρῶτον ὅτι ὁ πύργος οὔτε τῶν Γάλλων ἦτο, οὔτε τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ τῶν Τούρκων.

Ἔπειτα ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ φραγκικὸν τῶν Δουκῶν Παλάτιον, ἀλλ' ἦτο ἁπλῶς ἔργον βάρβαρον τῶν τελευταίων Τούρκων κατακτητῶν, κείμενος χωρὶς, μακρὰν τοῦ Παλατίου, ἀνεγερθεὶς δ' ἐν βίᾳ πρὸς ἁπλῆν σκοπιὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνου ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις προσδοκωμένης ἐν Πειραιεῖ ἀποβάσεως τῶν Βενετῶν.

Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἀπάντησις τοῦ κ. Α. Καυταντζόγλου πρὸς τὸν κ. Ε. Φρῆμαν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ ς' τόμου τοῦ «Ἀθηναίου», φέρουσα ἐπιγραφὴν *Ἐπιστολιμαία διατριβὴ πρὸς τὸν Ἐλλόγιμον κ. Ε. Φρῆμαν περὶ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν Τουρκικοῦ Πύργου*, ἐν ᾗ πραγματεύεται περὶ τῆς κατεδαφίσεως αὐτοῦ οὐχὶ μόνον ὡς ἀχρήστου καὶ βαρβαρικοῦ ἔργου καὶ ἀδιαφόρου ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ ἐπιζημίου μάλιστα πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Διὰ λόγων δὲ ἰσχυρῶν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως ἀπὸ τῶν ὀθνείων ξένων προσθηκῶν τῆς βαρβαρότητος, παρομοιῶν ταύτας πρὸς τὰ ἀφοδεύματα τῶν ἁρπακτικῶν ὀρνέων, τὰ κατὰ καιροὺς ἐπικείμενα ἐπὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Φειδίου ἔργων· ὡσαύτως κακίζει καὶ καταδικάζει ὁ κ. Καυταντζόγλους ἐπιστημονικῶς τε καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ὄψιν ὅσα ὁ κ. Φρῆμαν λέγει οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ νομιζομένου φραγκικοῦ πύργου, ὅτι ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ τεμένους, τοῦ ἱδρυθέντος ποτὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχίας κεκοσμημένου μετὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ σημείου τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, τοῦ *Μιναρὲ*, κτισθέντος ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ, ὅτι

καὶ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσιν ὡς μνημεῖα μαρτυροῦντα περὶ παρωχημένων χρόνων.

Μετὰ μετριοφροσύνης δὲ οὐ μικρᾶς καὶ τὴν ὅλως ἄδικον ὕβριν τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Φρῆμαν διδομένην κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν τοῦ πύργου, ἰσοφαρίζουσαν πρὸς τὴν τοῦ Ἡροστράτου καὶ Ἐλγίνου, ἀποκρούων, λέγει ὁ κ. Καυταντζόγλους εὐφυῶς, ὅτι καὶ ὁ Ἡρόστρατος ὑπὸ ἀμέτρου φιλοδοξίας ἐνέπρησε τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος· ὁ δὲ λόρδος Ἐλγῖνος ἐξ ἁπλήστου φιλοχρηματίας κατέστρεψε τὸν Παρθενῶνα συλήσας καὶ πάντα τὰ ἐκ τῶν βαρβάρων διατωθέντα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ κατεδαφίσαντες τὸν βάρβαρον καὶ ἄχαριν τουρκικὸν πύργον ἀφιλοκερδῶς, ὑπὸ μόνου τοῦ ζήλου πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀπέβλεψαν, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῶν σοφῶν καὶ φιλοτέχνων ἐπικαλεῖται.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς χώρου ἱεροῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ συνηγορῶν, ἀπολήγει διὰ πάνυ χαρακτηριστικοῦ ἐπιλόγου, ἐμπνευσθέντος ὑπὸ μόνου τοῦ ἐμφύτου πυρὸς τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Τὸν ἐπίλογον τοῦτον ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ ἐκ τῆς ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, ὅπως κάλλιον ἀπεικονίσωμεν τὸν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τέχνην ὀφειλόμενον σεβασμὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸν τοῦ γράψαντος.

«Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς φεγγοβολοῦσα τὸ εἰλικρινέστατον τοῦ καλοῦ φῶς, ἔπρεπε νὰ ἦναι κατατεγμένη καὶ κεκαθαρισμένη πρεπόντως, καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τὸ ἐντελέστερον διδασκαλεῖον ἐν γένει τῆς καλλιτεχνίας, ἰδίως τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς καλουμένης κλασικῆς. Ναί, ὡς διδασκαλεῖον, λέγω, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀπὸ τεσσαρακοντίας περίπου ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ παραλόγου καὶ παρατύπου καὶ ἰδιορρύθμου Ῥωμαντισμοῦ.

Ἡ Ἀκρόπολις νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τὸ ἄδυτον τῆς καλλιτεχνίας, ἔνθα διεσώθη ἡ μόνη καὶ καθαρὰ πηγή, ἐξ ἧς τὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐκπολιτικὰ νάματα διεχύθησαν πανταχοῦ τοῦ νῦν γνωστοῦ καὶ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου θαυμάζεται τὸ ἄκρον τῆς καλαισθησίας, πρὸς ὃ εἶχε φθάσει ἡ πάλαι ἑλληνικὴ εὐφυΐα· εἶναι ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ἐπικρατεῖ ἡ ἀκατάληπτος ἐκείνη ἁρμονία καὶ συμμετρία, αἵτινες τὸν μὲν ἀμύητον τῶν τῆς καλλιτεχνίας μυστηρίων καθιστῶσιν ἔκθαμβον, εἰς δὲ τὸν μεμυημένον ἐξεγείρουσι σέβας βαθὺ καὶ ἄφατον ἐνθουσιασμόν.

Ἐν τοιούτῳ ἱερῷ τόπῳ ἀσεβὲς καὶ ἀνάρμοστον, νομίζομεν, εἶναι νὰ διατηρῶνται τὰ ἀμαυρὰ μνημεῖα τῶν ἐπελθόντων ῥευμάτων τῆς βαρβαρότητος. Αὐτὰ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ ἐρείπια τῶν πολυτίμων μνημείων ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι, νομίζω, ἐπαρκῆ μαρτύρια, διατρανοῦντα εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κακώσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντες ἀπόγονοι τῶν προπατόρων τῶν θαυμασίων τούτων ἔργων. Ὑμεῖς μὲν, ἀγαστὲ ἄνερ, ἀδημονεῖτε μεγάλως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ μιναρὲ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀνυψωθέντος, ὡς ἀπολεσθείσης δῆθεν μιᾶς μαρτυρίας τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατοχῆς, καὶ καλεῖτε τοὺς καθαρίσαντας τὸ ἀξιοσέβαστον λείψανον τοῦ γεραροῦ τούτου ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος *ἀλιτήρας*· ἀλλ' ὅμως ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπεκρότησε, πιστεύσατέ μοι, ἐπὶ τῇ κατεδαφίσει τοῦ σημείου τούτου τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς δουλείας, καὶ ἐνθέρμους δεήσεις ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν Ὕψιστον ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπισπεύσῃ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ καλλιτεχνήματος, τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰουστινιανὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ἐξαλείψεως οὐχὶ ἑνὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ αὐτὴν ἀσχημιζόντων τουρκικῶν μιναρέδων. Κἄθε ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῇ. Καὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπερ θέλει εἰς τοῦτο συντελέσει, εἴτε Βρεττανικὸν λέγεται, εἴτε Γερμανικὸν, εἴτε Γαλλικὸν, εἴτε Ῥωσσικὸν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θέλει εὐλογεῖσθαι ὑπὸ μυριάδων στομάτων τοῦ θηριωδῶς καταδυναστευομένου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.»

* *

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ὁ Ἄγγλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς νόμιμον σύζυγόν του· καὶ τοι δὲ δὲν προσφέρεται πρὸς αὐτὴν μετὰ τρυφερότητος καὶ ἱπποτισμοῦ, γνωρίζει ἐν τούτοις νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, χρείας συχούσης, καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν παραβιάζοντα τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἄσυλον. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἐρωμένην, μετὰ παραφορᾶς καὶ πάθους, μυριάκις τῆς ἡμέρας ὁρκιζόμενος ὅτι εἶνε ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτῆς· ὁ δὲ Γερμανὸς τρέφει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἥσυχον καὶ γαληνιαίαν στοργὴν οἷαν καὶ πρὸς τὴν μάμμην του. (H. Heine.)

⁂ Οἱ ἄνδρες διαφέρουσι τῶν γυναικῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐρωτῶσι *τί φορεῖ ὁ κόσμος περὶ αὐτῶν*, αὗται δὲ μόνον *τί λέγει*. (Hippel.)

⁂ Εἰς τοὺς ἀέργους αἱ μὲν ἡμέραι φαίνονται μακραὶ, τὰ δὲ ἔτη σύντομα.

Κατ' ἔτος ἀποθνήσκουσι πλείονα τῶν 33 ἑκατομμ. ἀνθρώπων, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὲ 91,000, καθ' ἕκαστον δὲ δεύτερον λεπτὸν τῆς ὥρας εἷς. Καθ' ἑκάστην γεννῶνται πλείονες τῶν 92,000.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΛΗΙΩΝ, 14.